

SVATÝ STOLEC A ČESKOSLOVENSKO

I.

EDICE DOKUMENTŮ
Z LET 1920–1922

Marek Šmíd
Daniel Atanáz Mandzák
Eva Hajdinová
editoři

KAROLINUM

Svatý stolec a Československo I.

Edice dokumentů z let 1920–1922

**Marek Šmíd, Daniel Atanáz Mandzák
a Eva Hajdinová (editoři)**

Recenzovali:

prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

prof. PhDr. Róbert Letz, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova,

Nakladatelství Karolinum

Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1

www.karolinum.cz

Praha 2022

Redakce Josef Lesák

Grafická úprava a sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vytiskla tiskárna Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2022

© Marek Šmíd, Daniel Atanáz Mandzák

a Eva Hajdinová, 2022

ISBN 978-80-246-4924-5

ISBN 978-80-246-4925-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Slavnostní předmluva	/9
Poděkování	/10
Ediční úvod	/11
Seznam zkratk	/16

Úvodní studie: <i>Československo-vatikánské diplomatické styky v letech 1920–1922</i>	/19
---	-----

Dokumenty z fondu Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Politické zprávy – Vatikán, 1920–1922	/59
---	-----

1. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 31. března 1920 /61
2. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 22. dubna 1920 /71
3. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 21. května 1920 /88
4. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 11. června 1920 /95
5. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 1. července 1920 /98
6. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 24. července 1920 /108
7. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 17. srpna 1920 /114
8. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 30. srpna 1920 /118
9. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 24. září 1920 /125
10. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 20. října 1920 /132
11. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 11. listopadu 1920 /140
12. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 4. prosince 1920 /147
13. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 18. prosince 1920 /156

14. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 3. ledna 1921 /163
15. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 28. února 1921 /172
16. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 16. března 1921 /194
17. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 12. dubna 1921 /201
18. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 30. dubna 1921 /209
19. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 1. června 1921 /217
20. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 3. července 1921 /229
21. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 31. července 1921 /248
22. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 1. září 1921 /260
23. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 30. září 1921 /268
24. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 31. října 1921 /281
25. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 30. listopadu 1921 /300
26. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 3. ledna 1922 /308
27. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 27. ledna 1922 /321
28. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 3. března 1922 /334
29. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 3. dubna 1922 /347
30. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 6. května 1922 /360
31. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 31. května 1922 /363
32. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 28. června 1922 /379
33. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 1. srpna 1922 /393
34. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 15. srpna 1922 /402

35. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 1. září 1922 /411
36. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 30. září 1922 /425
37. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 31. října 1922 /431
38. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 30. listopadu 1922 /441
39. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 31. prosince 1922 /453
40. bilanční zpráva vatikánského vyslanectví shrnující
vývoj vzájemných vztahů z let 1920–1921
ze dne 5. prosince 1921 /463

Přílohy /487

Výběrový soupis pramenů a literatury k československo-vatikánským
diplomatickým stykům v letech 1920–1922 /493

Jmenný rejstřík /502

English summary /511

Medailonky editorů /513

Slavnostní předmluva

Rozsáhlá edice dokumentů nazvaná *Svatý stolec a Československo* je výstupem badatelské práce tria historiků, kteří se dlouhodobě a systematicky věnují papežské diplomacii, resp. československo-vatikánským vztahům. Představuje kritickou edici československých dokumentů diplomatické korespondence, jejíž první díl se zaměřuje na vztahy Československé republiky se Svatým stolicem v letech 1920–1922.

Výběrová edice dokumentů vychází primárně z fondu Politické zprávy – Vatikán, uloženého v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze, a obsahuje čtyři desítky přepsaných, komentovaných a kontextualizovaných dokumentů. Předchází jí úvodní studie, jež uvozuje editované souhrnné zprávy československých velvyslanců u Svatého stolce. Autoři si kladou za cíl kriticky zhodnotit dokumenty, které do pražského ústředí ministerstva zahraničí přicházely z našeho zastupitelského úřadu akreditovaného při Svatém stolci v období první a druhé Československé republiky.

Měl jsem možnost velkou část zmíněného archivního fondu pročíst, když jsem se v roce stého výročí vzniku Československa připravoval na svou současnou diplomatickou misi u Svatého stolce. Nalezl jsem tam spoustu zajímavých informací a námětů k přemýšlení a už tehdy jsem si říkal, že by stálo za to zprostředkovat aspoň část těchto cenných pramenů těm, kteří se do ministerského archivu v Černínském paláci nedostanou, a přesto by se chtěli o vývoji vztahů naší země s ústředím katolické církve dovědět více.

Velmi mě proto potěšila zpráva, že se pod editorskou taktovkou docenta Marka Šmída připravuje v Nakladatelství Karolinum vydání edice *Svatý stolec a Československo*, která se nyní dostává ke čtenářům. Jedná se o velmi záslužný počín, jež jistě ocení nejen znalci oboru, ale i mnozí další z řad širší veřejnosti zajímající se o problematiku československo-vatikánských vztahů.

Přestože na tomto poli byl už našimi historiky odveden kus dobré a poctivé práce, stále na něm ulpívají nánosy mýtů, předsudků, zkreslení a nepochopení. Zaslouží si proto naši podporu každá seriózní snaha historické vědy o novou analýzu a interpretaci poměrně komplexní relace Československo–Vatikán na základě dostupných archivních materiálů. Věřím zároveň, že edice podnítlí další zájem o studium a pochopení novodobých vztahů naší země se Svatým stolicem.

Václav Kolaja,
český velvyslanec u Svatého stolce

Poděkování

Na tomto místě bychom chtěli poděkovat všem pracovníkům Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze za jejich vstřícnost a obětavost, s nimiž k nám během našich návštěv v badatelně zmíněného archivu přistupovali. Za cenné připomínky děkujeme rovněž lektorům tohoto svazku, panu profesorovi Pavlu Markovi a panu profesorovi Róbertu Letzovi. Náš dík patří současně našim rodinám, bez jejichž lásky, podpory a porozumění by tato práce nikdy nevznikla.

Marek Šmíd, Daniel Atanáz Mandzák a Eva Hajdinová

Ediční úvod

Předkládaná edice přináší první svazek nové ediční řady souhrnných diplomatických zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce v éře první republiky. Tyto dokumenty, uchované především v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, jsou poměrně známé a citované v kruzích odborné historické veřejnosti. Jako ucelenému korpusu jim však doposud nebyla věnovaná zasloužená systematická badatelská pozornost, což se projevuje v jejich ne zcela dostatečném využívání.¹

Jmenování československého vyslance u Svatého stolce znamenalo pro každého držitele tohoto úřadu pravidelné reportování o poměrech a událostech z Vatikánu a průběhu vzájemných diplomatických jednání v podobě periodických, souhrnných či mimořádných zpráv. Písemnosti vzešlé z činnosti československého vyslance tvoří rozsáhlou diplomatickou korespondenci, obsahující kromě zpráv řadu dalších dokumentů – memoranda, oficiální nóty, záznamy rozhovorů z různých jednání, výstřižky či souhrnný přehled z denního vatikánského a italského tisku atd. –, které byly ministerstvu zahraničních věcí zasílány samostatně či tvořily přílohy zmíněných pravidelných politických zpráv. Pro jejich rozsáhlost a různorodost nelze bohužel uvedené přílohy v rámci této edice publikovat. V textu editovaných zpráv jsme ponechali zmínky vyslanců o nich (např. příloha č. 2), nejsou však nijak editorsky specifikovány v poznámkovém aparátu. Většina těchto příloh se následnou úřední manipulací oddělila od samotných zpráv a je dnes uložena v jiných sekcích Archivu Ministerstva zahraničních věcí či v dalších archivech. Některé přílohy se zároveň nedochovaly, byly skartovány apod.

Editoři svazku proto zvolili variantu výběrové edice tvořené souhrnnými periodickými zprávami, které v *de facto* pravidelném měsíčním intervalu rekapitulovaly činnost československého vyslance a referovaly o vývoji československo-vatikánských vztahů. Kromě již zmíněné periodicity mají tyto dokumenty též ucelenou formální podobu a strukturu. První svazek ediční řady obsahuje 39 souhrnných zpráv z let 1920–1922, jež doplňuje bilanční zpráva Kamila Krofty ze dne 5. prosince 1921, která měla posloužit ministerstvu zahraničních věcí, stejně jako Kroftovu nástupci Václavu Pallierovi jako shrnující přehledná informace o Svatém stolci a dosavadním jednání Československa s ním.

1/ Některé zprávy či výňatky z nich byly dříve publikovány například v edici Kamil Krofta: *Diplomatický deník 1919–1922*, ed. Jindřich Dejmek, Praha 2009 a dílčím způsobem rovněž v edici Marek Šmíd et al. (ed.): *Československo a Svatý stolec III. Diplomatická korespondence a další dokumenty (1917–1928)*. Výběrová edice, Praha 2015.

Zprávy československého vyslanectví u Svatého stolce jsou dnes uloženy především v Archivu Ministerstva zahraničních věcí, ve fondu Politické zprávy – Vatikán 1920–1939. Kopie, opisy, někdy však též originály těchto zpráv jsou dochovány rovněž v jiných fondech ministerstva zahraničí, především ve fondu Zastupitelský úřad Vatikán 1920–1939, neboť tyto dokumenty byly zasílány v několika vyhotovených kopiích a směřovány ústředím do různých odborů ministerstva. V některých případech putovaly kopie a opisy zpráv vatikánského vyslanectví také do Kanceláře prezidenta republiky.² Také například ministerstvo školství a národní osvěty získávalo některé tyto kopie zpráv, neboť se vyjadřovalo k majetkovým záležitostem církve, nejen k záležitostem platů duchovních, ale též k církevním statkům, například ve věci provedení záboru církevního majetku apod. Pozdější archivní manipulací se některé zprávy dostaly v různých formách vyhotovení též do Archivu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd České republiky, a to především do fondů T. G. Masaryk a Edvard Beneš. Tato kritická edice vychází z výzkumu pramenů uložených v AMZV.

Edice se metodicky opírá o zásady pro vydávání novověkých pramenů.³ Publikované zprávy jsou uspořádány chronologicky, očíslovány a doplněny vědeckokritickým poznámkovým aparátem. Každý dokument je opatřen záhlavím obsahujícím místo vzniku zpráv, dataci a českou anotaci, jež uvádí číslo souhrnné zprávy, jméno a funkci jejího původce a stručně zachycuje obsah publikované písemnosti. Průvodní formuláře zpráv, např. záhlaví, adresu či informace o rozeslaných kopiích, nepublikujeme, vyjímaje tzv. jednací číslo, které sloužilo k identifikaci a zařazení spisu. Údaje z formulářů jsou zachyceny vždy v první textové poznámce každé zprávy. Na vlastnoruční podpis autora u strojopisu upozorňujeme kurzivou a textovou poznámkou. Při práci s dokumenty jsme upřednostňovali originální vyhotovení. V případech, kdy nebyl k dispozici originál, jsme užili jako výchozí pramen dochované kopie (průpis, průklep) či dodatečně vzniklé opisy zpráv. Formu dochování pramenů uvádíme v legendě za každým dokumentem jako součást vnějšího popisu písemnosti. Některé zprávy se dochovaly zároveň jako rukopisné koncepty i jako strojopisné originály. Tuto informaci též přikládáme.

Přepis a jazykovou úpravu dokumentů jsme prováděli v souladu s pravidly pro přepis historických dokumentů. V zásadě jsme využívali současnou platnou pravopisnou normu. Dokumenty jsou opatřeny textovými a věcnými poznámkami. Textové komentáře jsou výsledkem textové kritiky a jsou označeny

2/ Archiv Kanceláře prezidenta republiky, fond KPR – protokol T, sign. T 32/21, k. 21–23, Vatikán – zprávy vyslanectví ČSR – č. I. 1921–1922, Vatikán – zprávy vyslanectví ČSR – č. II. 1923–1924, Vatikán – zprávy vyslanectví ČSR – č. III. 1925–1926, Vatikán – zprávy vyslanectví ČSR – č. IV. 1927–1930, Vatikán – zprávy vyslanectví ČSR – č. V. 1931–1939.

3/ Ivan Štoviček et al.: *Zásady pro vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

písmeny latinské abecedy. Přinášejí údaje o záhlaví dokumentu, například adrese a přítomnosti vnějších formálních prvků zpráv, jako použití úředního razítka vyslanectví apod. Dále slouží k překladu a objasnění významu některých cizojazyčných, přejatých a zastaralých výrazů. Textovou poznámku s překladem nevkládáme tam, kde sám pisatel v textu použil svůj vlastní překlad cizího výrazu či pasáže. Použité věcné poznámky přinášejí výsledky historické kritiky obsahu dokumentů. Jsou označeny arabskými číslicemi. Objevují se v nich zpřesnění a výklady faktů a událostí a slouží k identifikaci osob, přičemž vlastní jména jsou opatřena biografickým medailonkem na prvním místě jejich výskytu v edici. Věcné poznámky jsou vypracovány s ohledem na všechny editované dokumenty, jsou proto vzájemně provázány. Věcné vysvětlivky obsahují tudíž i referenční poznámky, v nichž je odkazováno na čísla poznámek s daným výkladem faktů na prvním místě výskytu.

Periodické zprávy vyslanectví obsahují též odkazy na odeslané mimořádné zprávy či na jiné výše uvedené diplomatické písemnosti určené pro ministerstvo zahraničních věcí v Praze. Na tyto písemnosti či na příписy zahraničního ministerstva adresované československé legaci a jejich bližší obsah z důvodu omezeného prostoru této edice v poznámkách zvláště neodkazujeme.

Zjevné písařské či tiskové chyby, scházející interpunkce a pravopisné chyby byly opraveny bez zvláštního vyznačení jak v českém, tak v cizojazyčném textu. (V italských i francouzských slovech byly opraveny akcenty ($e > è$, $c > ç$, $á > à$, $ó > ò$ apod.) Do stylu zpráv nebylo zasahováno, ponechán byl slovosled či dobové jazykové zvláštnosti („codex“ na místo dnes běžněji používaného „kodex“; „dobré zdání“ na místo „dobrozdání“; dále „myšlenka“, „pochopuji“, „arci“, „systemizování“ atd.). Na stylistické chyby a prohřešky proti jazykové normě či logice věty se upozorňuje v textu znakem [!]. Nejisté čtení vyznačujeme znakem [?]. Různou podobu zvýrazněného textu v dokumentech (strojopisné podtržení, prostrkané písmo, kurziva, jiná velikost písma) jsme sjednotili na podtržený text. Názvy novin a časopisů uvedené v textu zpráv byly ponechány beze změn, většinou bez kurzivy a někdy jen ve zkrácené podobě (např. Osservatore, Corriere). Seznam všech citovaných tiskovin v jejich správném a plném znění je přiložen k seznamu zkratk.

V češtině běžně i méně užívané zkratky nebo zkrácená slova jsme nerozepisovali (čs., mez./mezin., p., pí, posl., R.Č.S., m. p., P., apošt., titul., diec. atd.), pouze jsme sjednotili jejich psaní s přihlédnutím k současným pravidlům (např. a. j. > aj.; a. t. d. > atd.; a. t. p. > atp.; ku př. > kupř.; t. j. > tj.; t. z. v. > tzv.). Další zkratky používané běžně v historických odborných textech nebyly rozepisovány (např. ČSR, ČSL, NS, SHS). Jen v těch případech, kdy zkratka nebyla jednoznačná a mohla by se číst v několika významech, byla podle kontextu rozepsána v hranatých závorkách. Rozlišné psaní titulu „monsignore“ (Msg., Msgr., Msgre., Mons.) bylo sjednoceno na Mons., tedy formu, již pisatelé zpráv používali nejčastěji. Tento titul duchovních byl v do-

bových textech psán převážně s velkým písmenem pro vyjádření úcty, editoři jej proto ponechali s velkým „M“. Obdobně bylo sjednoceno různé psaní titulu „doktor“ (Dr., dru., drem) na „dr.“. V textu jsme zrušily lomítkové závorky / / a pozměnili je na závorky jednoduché ().

Psaní vlastních jmen kolísá především u místních a zeměpisných názvů. Jejich původní tvar přepisujeme podle v současnosti platné pravopisné normy (Poruří > Porúří; Brussel > Brusel; Waršava > Varšava). Nesprávné psaní zeměpisných názvů jsme sjednotili a opravili bez vyznačení (např. Itálie > Itálie; Rjeka > Rijeka). Naopak jsme v textu ponechali některé významově specifické dobové výrazy (např. v Uhřích, v Uhrách, ve Freiburce atd.). Psaní malých a velkých písmen jsme upravili podle v současnosti platné pravopisné normy (např. Střední Evropa > střední Evropa; Redemptoristi > redemptoristi, Jezuiti > jezuiti; Společnost Národů > Společnost národů; svatá Stolicе > Svatá stolice). Písařské chyby ve jménech osob jsme v textu opravovali do správné podoby bez vyznačení. Vyskytovaly se vesměs drobné překlepy, např. chybějící zdvojená souhláska (Ceretti > Cerretti), chybějící délka samohlásky (Takacs > Takács), dále dobový fonetický přepis souhlásky „j“ (Nyaradi > Njarady), srbochorvatského měkkého „č“ (Bakotich > Bakotić) či jiné nepřesnosti (Jantauš > Jantausch; Poljakoff, Poliakof > Poljakov; Skrzinsky > Skrzyński; Hiro Hito > Hirohito; Szeptycki > Šeptycki). Složená jména osob, jako např. S. Poljakov-Litovcev, F. Borgongini Duca, Z. V. Halka-Ledóchowski či R. Merry del Val y Zulueta, se ve zprávách vyskytují ve zkrácené podobě (Poljakov, Borgongini, Ledóchowski, Merry del Val). Tyto zkrácené formy jmen nerozepisujeme, vyjímaje jejich rozepisování v záhlaví zpráv.

V textu zpráv byly dále opraveny zdvojené souhlásky v psaní slov cizího původu (např. afféra, affaire > aféra; medaille > medaile; alliance > aliance; professor > profesor; officiální > oficiální; kollegium > kolegium; misse > mise, atd.). Obdobně jsme upravili psaní „s“, „z“ uprostřed slova (president > prezident; universita > univerzita; salesiáni > saleziáni; organisace > organizace; krise > krize; representant > reprezentant atd.) a dále psaní předložek (se stanoviska > ze stanoviska; s obou stran > z obou stran; s hlediska > z hlediska). Rovněž jsme přizpůsobili v současnosti platné jazykové normě psaní „z“, „s“ na počátku slov (např. zbližení > sblížení; súčasnit se > zúčasnit se; sjistit > zjistit) a psaní „th“ > „t“ (např. metoda > metoda; these > teze; kathedrála > katedrála). Stejně tak byly pozměněny dnes již nepoužívané zastaralé tvary (např. nelojalní > neloajální; zfoederalisovat > zfederalizovat; officiální > oficiální; eventuelní > eventuální; materielní > materiální; prestýž > prestiž, napjetí > napětí atd.) Pravidlům jsme přizpůsobili též psaní příslovečných spřežek (např. konec konců > koneckonců; k vůli > kvůli; ku předu > kupředu; na vzájem > navzájem; z počátku > zpočátku; po případě > popřípadě; při tom > přitom; na to > nato) a spojovníků (mezinárodně-právním > mezinárodněprávním). Sjednotili jsme rovněž nestandardní a kolísavé

psaní kvantitativní samohlásek (např. disciplina > disciplína; forum > fórum; nota > nóta; konklave > konkláve).

Ve zprávách se vyskytují i alternativní pojmenování, např. Svatá stolice, Liga národů či Svaz národů. V těchto případech ponecháváme označení v původní podobě. V textu hojně používané zlomky při popisu časových údajů byly převedeny do slovní podoby. (v $\frac{1}{2}$ 5 > v půl páté; ve $\frac{3}{4}$ 6 > ve tři čtvrtě na šest). Zároveň různopsaní datace zpráv arabskými či římskými číslicemi bylo sjednoceno na slovní označení jednotlivých měsíců. Edici uzavírá jmenový rejstřík obsahující jména ze všech publikovaných zpráv, z úvodní studie a z anglického resumé.

Politické zprávy československého vyslanectví jsou pramenem úřední povahy. Nepředstavují však zdaleka pouze strohý výčet vykonaných audiencí, seznam předaných nót či memorand a popis vzájemných jednání, ale nabízejí kritickou analýzu vatikánských poměrů a rovněž stanovisek ostatních zahraničních legací působících u papežského dvora. Jejich pisatelé v letech 1920–1922, vyslanci Kamil Krofta, Václav Pallier a chargé d'affaires Miloslav Niederle, v nich dokládají svůj mezinárodní rozhled, smysl pro kritický úsudek a zároveň úsilí využít zisku cenných oficiálních i neoficiálních informací k prospěchu své vlasti. Již v těchto prvních zprávách nově ustanoveného československého vyslanectví lze cítit snahu jeho představitelů dosáhnout navzdory krátké existenci Československa jeho plného uznání a mezinárodní prestiže v evropských diplomatických kruzích. Z textu tak vyvstávají jasné preference, respektive klíčové vztahy a vazby mladé Československé republiky ke skupině dohodových mocností a s nimi spřátelených států. Zprávy ovšem zároveň přinášejí osobité svědectví pisatelů, jež nepostrádá mnohé z jejich osobních pocitů či spontánních reakcí, čímž nijak neuменьšují svou výpovědní hodnotu. Soustavné využití a analýza těchto pramenů nabízejí bezesporu mnohá zpřesnění a zajímavé závěry.

Eva Hajdinová

Seznam zkratek

AA. EE. SS.	Affari Ecclesiastici Straordiani
AAV	Archivio Apostolico Vaticano
adm.	administrativní
aj.	a jiní/é
AMZV	Archiv Ministerstva zahraničních věcí
ap., apošt.	apoštolský
apod.	a podobně
arcibis., arcibisk., arcib.	arcibiskup/arcibiskupský
atd.	a tak dále
bisk.	biskup
č. j.	číslo jednací
čís.	číslo
čl.	článek
čs., čsl.	československý
ČSR	Československá republika / Československo
dopol.	dopoledne
dr.	doktor
event.	eventuální/ě
f.	folio
ff.	folia
fj.	francouzský jazyk
frs.	franky
hod.	hodina
it.	italský/y
kard.	kardinál
kart.	karton
Kč/kč	korun československých
kupř.	kupříkladu
lat.	latinský/y
Mons.	Monsignor
MÚA AV ČR	Masarykův ústav a archiv Akademie věd České republiky
nar.	narozený
odpol.	odpoledne
p.	pan
P.	Páter
p. i.	per interim
pí	paní
pol.	politický/á [zpráva]
posl.	poslanec

pp.	páni poslanci
práv.	právní/ě
prof.	profesor
příl.	příloha
r.	rok
R.Č.S.	Republika Československá
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
SLS	Slovenská ľudová strana
SHS	Království Srbů, Chorvatů a Slovinců
srov.	srovnej
SSSR	Sovětský svaz
str.	strana
sv., Sv.	svatý
tj.	to jest
t. r.	tohoto roku
t. ř.	tak řečený
ř. z.	říšský zákoník
USA	Spojené státy americké
V. E. R.	Votre Excellence Révérendissime, česky Vaše nejctihodnější Excellence
v. r.	vlastní rukou
zejm.	zejména
zvl.	zvláště

Seznam cizojazyčných tiskovin vyskytující se ve zprávách

<i>Avanti</i>	<i>Messaggero</i>
<i>L'Action Française</i>	<i>L'Osservatore Romano</i>
<i>Corriere d'Italia</i>	<i>Paese</i>
<i>Daily Telegraph</i>	<i>Il Piccolo</i>
<i>Epoca</i>	<i>Popolo Romano</i>
<i>Gazzetta ufficiale</i>	<i>Revue de Paris</i>
<i>Giornale d'Italia</i>	<i>Secolo</i>
<i>Corriere della Sera</i>	<i>Il Tempo</i>
<i>L'Idea nazionale</i>	<i>La Tribuna</i>
<i>Journal des Débats</i>	<i>L'Unità Cattolica</i>
<i>La Libertà</i>	

Úvodní studie: Československo-vatikánské diplomatické styky v letech 1920–1922

Úvodní studie rozsáhlé edice *Svatý stolec a Československo I. (1920–1922)* se věnuje diplomatickým stykům Československa a Svatého stolce v období bezprostředně po vzniku Československa na podzim 1918. Převážně na základě materiálů z Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR v Praze rekonstruuje charakter, podobu a proměnu diplomatických styků mladé republiky s ústředím katolické církve v Římě v letech 1920–1922. S ohledem na jejich utváření v meziválečném období se právě v tomto relativně krátkém časovém úseku jedná o mimořádně dramatickou dobu, která ve vztazích Československé republiky a Vatikánu odráží v mnoha ohledech hluboké dědictví habsburské monarchie a současně předjímá četné těžkosti konfliktu katolické církve s totalitními režimy 20. století – nacismem a komunismem – v zemi.

V souvislosti s událostmi na podzim 1918 vnímali církevní představitelé duchovní klima i náboženskou situaci v zemi se značným znepokojením. Zneklidňovaly je totiž vůdčí ideje nového státu, jež vycházely z politického, náboženského a sociálního přesvědčení trojice československých politiků – Tomáše Garrigua Masaryka, Edvarda Beneše a Milana Rastislava Štefánika, kteří neúnavně během celé světové války agitovali za československou věc a přesvědčovali světové politiky o nutnosti rozbití Rakousko-Uherska. Bylo to jejich volání po republikánství namísto zastaralého monarchismu, po sociálním radikalismu podporujícím hospodářský vzestup nejchudších tříd, projevy o katolictví jakožto *překonaném* náboženství, stejně jako čechoslovakismus, předpokládající existenci jednolitého, většinového československého národa v novém státě.

Přes proklamované a někdy i reálné přihlášení části nižšího katolického kléru k národnímu programu nepřinesl vznik Československé republiky pro katolicismus mnoho pozitivního. Tvrdé a násilné, mnohdy nespravedlivé vystupování vůči katolické církvi a všemu katolickému v českých zemích, jako bylo například stržení mariánského sloupu v Praze na Staroměstském náměstí v listopadu 1918, kácení soch světců, obrazoborecké bouře, drancování kostelů a kaplí či odstraňování křížů ze škol a veřejných budov, naplňovalo představitele katolické církve obavami z *pokrokářství*, jež hrozilo plnou silou obrátit se proti katolicismu.

Jak jsme předeslali, úvodní studie se primárně soustředí na pramenný materiál fondu Politické zprávy – Vatikán Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR v Praze, jež doplňuje dalšími českými a vatikánskými archivy i vydanými dokumenty, které konfrontuje s početnou literaturou, z níž neopomíjí ani starší klasická díla, ani moderní odborné texty.

* * *

První kroky k oficiálnímu navázání diplomatických styků Svatého stolce a Československa byly učiněny již v prvním roce existence republiky. Tehdy totiž papež Benedikt XV. uznal legitimitu nástupnických států střední Evropy a vyzval jejich představitele k navázání diplomatických styků se Svatým stolicí, a to prostřednictvím apoštolského nuncia ve Vídni Teodora Valfrè di Bonza.¹

Na konci února 1919 přicestoval do nedávno vzniklého Československa zmíněný apoštolský nuncius Teodoro Valfrè di Bonzo, aby se dne 3. března setkal s prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem a spolu rokovali jak o navázání oboustranných vztahů, tak o aktuálních otázkách církevně-náboženské povahy. Již na konci září tohoto roku rozhodl Svatý stolec o vyslání někdejšího sekretáře apoštolské nunciatury ve Vídni Clementa Micary do Československa, aby zde působil jako pověřenec Svatého stolce u československého episkopátu pro náboženské záležitosti.²

Oficiální diplomatické styky mezi Československem a Svatým stolicí byly navázány dne 24. října 1919, kdy do Prahy přicestoval již podruhé nuncius Teodoro Valfrè di Bonzo, doprovázen zmíněným sekretářem Clementem Micarou. Téhož dne byli přijati ministrem zahraničí Edvardem Benešem a o den později prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem, jemuž odevzdali oficiální uznání *suverénního a neodvislého* Československa Svatým stolicí. Dne 26. října se oba muži zúčastnili slavnostní konsekrace nového pražského arcibiskupa Františka Kordače ve svatovítské katedrále na Pražském hradě za přítomnosti významných představitelů politického i náboženského života země. Vídeňský apoštolský nuncius poté představil pověřence Svatého stolce přítomným biskupům.³

1/ *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale* X (1918), s. 478–479; Alena Gajanová: O poměru Vatikánu k předmnichovské republice, in: *Církev v našich dějinách*, ed. Bohumil Černý, Praha 1960, s. 155.

2/ Marek Šmíd: *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*, Brno 2015, s. 41; Archivio Apostolico Vaticano (dále jen AAV), Nunziatura Cecoslovacchia, busta 12, fascicolo 44.

3/ M. Šmíd: *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 42; E. Beneš T. Valfrè di Bonzovi, 24. 10. 1919, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 5, fascicolo 16, f. 6; *Národní politika*, 25. 10. 1919.

Nový primas František Kordač se narodil dne 11. ledna 1852 ve vesnici Seletice u Rožďalovic v severovýchodních Čechách. Po studiu na osmiletém diecézním německém chlapeckém gymnáziu v Bohosudově zahájil studia teologie na Papežské univerzitě Gregoriana v Římě, kde byl v červenci 1876 v bazilice svatého Jana v Lateránu vysvěcen na kněze. V osmdesátých letech 19. století vykonával František Kordač pastorační službu v Liberci, kde využil svoji bilingvnost i zkušenosti z německé koleje v Římě, a v Litoměřicích, kde začal působit jako učitel Nového zákona a scholastické filozofie na místním kněžském diecézním semináři. V roce 1887 byl pověřen výkonem funkce vice-rektora semináře a o dva roky později jmenován rektorem. V roce 1905 začal přednášet na teologické fakultě v Praze jako vysokoškolský profesor. V době první světové války podporoval jako většina představitelů katolické církve zájmy habsburské monarchie. Nakonec však realisticky nový československý státní útvar, vzniklý v říjnu 1918 jako jeden z nástupnických států Rakousko-Uherska, přijal, o čemž svědčí také skutečnost, že se v roce 1918 stal členem Národního výboru a poté i Revolučního národního shromáždění, na jehož půdě obhajoval katolickou církev a její zásady.⁴

Italský církevní hodnostář a diplomat Clemente Micara byl k náročné misi v Československu skvěle připraven. Měl za sebou jak kuriální, tak diplomatickou minulost z válečného pobytu v západní a střední Evropě, čímž si mohl od událostí ve střední Evropě udržovat objektivní odstup. Rodák z města Frascati u Říma studoval teologii na římském ústavu Collegio Capranica, kde získal doktoráty z filozofie, teologie a práva na významných římských papežských ústavech. Na kněze byl vysvěcen v září 1902. Po absolvování Papežské diplomatické akademie (Accademia dei Nobili Ecclesiastici) vstoupil do služeb římské kurie a stal se profesionálním diplomatem. Své první diplomatické zkušenosti získal na apoštolské nunciatuře v Argentině. Z Buenos Aires byl následně přeložen do Bruselu, kde v srpnu 1914 zažil vpád německých jednotek a prožil těžké měsíce strádání za první světové války.

V roce 1916 byl Clemente Micara přeložen do Vídně, kde se stal sekretářem nového apoštolského nuncia Teodora Valfrè di Bonza. Právě zde, v metropoli habsburské monarchie, se podrobně seznámil s agendou českých zemí a Slovenska a postupně pronikl do politicko-náboženských poměrů země svého budoucího působení. Po září 1919 se zpět do Vídně již nevrátil, ale zůstal v Praze, kde se stal prostředníkem pro navázání řádných diplomatických vztahů v pozici pověřence Svatého stolce u československého episkopátu.⁵

4/ Archivio Storico Vaticano. Sezione per i rapporti con gli stati /Segreteria di Stato/. Affari Ecclesiastici Straordinari (dále jen AA. EE. SS.), Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 567. K životu a dílu Františka Kordače podrobněji: Pavel Marek – Marek Šmíd: *Arcibiskup František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Olomouc 2013.

5/ Emília Hrabovec: Die Nuntien in der Tschechoslowakei. Clemente Micara, Francesco Marmaggi, Pietro Ciriaci und Saverio Ritter, in: *Eugenio Pacelli als Nuntius in Deutschland*.

Úkolem apoštolského nuncia bylo především zastupovat Svatého otce vůči všem katolíkům a reprezentovat Svatý stolec v hostitelské zemi. Měl proto vážností své osobnosti šířit důvěru ve Svatý stolec, jeho upřímnost a vstřícnost, posilovat domácí katolické prostředí, být v kontaktu s domácím klérem a silou své autority tlumit případné antikatolické nálady ve společnosti. Jako diplomatický vyslanec Svatého stolce byl doyenem neboli mluvčím diplomatického sboru při slavnostních příležitostech. Hájil zájem katolické církve a informoval Svatý stolec o stavu katolictví v zemi. Vůči domácímu kléru stál v roli pozorovatele či případného rádce, který bez nařízení papeže nezasahoval do náboženského života a řízení diecézí. Ze své funkce titulárního arcibiskupa a nuncia převyšoval hodností domácí klérus (s výjimkou případného kardinála), což mu umožňovalo např. předsedat biskupským konferencím.⁶

Kromě této *spirituální podoby* reprezentace vstupoval i do politicko-nábožensko-kulturního prostředí dané země, zejména informoval Svatý stolec o její vnitřní a zahraniční politice a politice sousedních států, přičemž v případě potřeby navazoval kontakt se sousedními apoštolskými nunciaturami. Řešil aktuální personální otázky církevní správy, věnoval se rovněž záležitostem církevního školství a vzdělávání duchovních, účastnil se církevních akcí.⁷

Úřad apoštolského nuncia se po většinu dvacátých let nacházel v prvním patře budovy pražského Arcibiskupského paláce na Hradčanském náměstí č. 16 v Praze. Tento stav byl považován za určité provizorium, zejména ze strany apoštolského nuncia, který se jen neochotně vyrovnával s faktem, že je trvalým hostem pražského arcibiskupa Františka Kordače, pod jehož *dozorem* žije. Společné spolužití s sebou přinášelo řadu problémů; apoštolskému nunciovi chyběl vlastní byt, kuchyň a prostory, kde by mohl přijímat církevní, diplomatické i soukromé návštěvy. Co se velikosti diplomatické mise týká, v červnu 1921 se k apoštolskému nunciovi přidal sekretář z italské Piacenzy a absolvent Papežské diplomatické akademie v Římě Antonino Arata, který se tak stal prvním sekretářem apoštolské nunciatury v Praze.⁸

Vatikán považoval souhlas československé vlády s Micarovou oficiální misí za natolik formální, že počítal s jeho vyhlášením za apamejského arcibiskupa v konzistoři téhož dne (21. dubna 1920). Když však odpověď Prahy nepřicházela, rozhodl se papež tento akt odložit a Clementa Micaru prekonizoval

Forschungsperspektiven und Ansätze zu einem internationalen Vergleich, ed. Hubert Wolf, München – Wien 2012, s. 177–196.

6/ Bohumil Zlámal: *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu (1918–1949)*, VII., Olomouc 2010, s. 72, 75; Emília Hrabovec: Svátá stolice a slovenskí biskupi v mezivojnovou období, *Duchovný pastier* 93, č. 1–2 (2012), s. 7.

7/ Marek Šmíd: Co skrývají vatikánské archivy k období první republiky let 1918–1929, *Církevní dějiny* 4, č. 7 (2011), s. 55–62.

8/ Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR (dále jen AMZV), fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Křofta, 3. 7. 1921; AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 6, fascicolo 21, ff. 41–42.

titulárním arcibiskupem ze syrské Apameji dne 7. května 1920. Téhož dne jej současně Svatý stolec jako prvního apoštolského nuncia v Praze pověřil vedením diplomatické mise v Československu. Biskupské svěcení následně obdržel dne 8. srpna 1920 a o měsíc později, dne 9. září téhož roku, předal během své nástupní audience prezidentu republiku Tomáši Garriguovi Masarykovi na zámku Hluboši nedaleko Příbrami své pověřovací listiny.⁹

Československá i vatikánská strana řešily od navázání diplomatických styků především aktuální záležitosti církevního života v Československu, jimiž se zabývali již dříve apoštolský nuncius ve Vídni Teodoro Valfrè di Bonzo a jeho sekretář Clemente Micara nebo rovnou jednotliví představitelé duchovního života v zemi (arcibiskupové, biskupové, opati atd.), kteří komunikovali přímo se Svatým stolcem a jeho úřady. O nejdůležitějších záležitostech informovala apoštolská nunciatura v Praze Státní sekretariát – nejvlastnější orgán politiky římské kurie, jemuž apoštolští nunciové podléhali, – prostřednictvím dopisů, zpráv, telegramů či telefonního spojení – tomu ovšem vatikánští diplomaté z počátku příliš nedůvěřovali.¹⁰

V té době stál v čele katolické církve Benedikt XV., vlastním jménem Giacomo Paolo Giovanni Giambattista della Chiesa, který byl zvolen papežem dne 3. září 1914, krátce po vypuknutí první světové války. Svým věkem šedesáti let patřil Benedikt XV. mezi šest nejmladších papežů za posledních 250 let. Pokračoval v reformní činnosti svého předchůdce, třebaže výrazně otupil antimodernistické ostří Pia X. Vnitrocírkevní reformy rozšířil o celospolečenský zájem, obnovu prestiže katolické církve a politickou angažovanost v soudobém dění. Benedikt XV. hovořil latinsky, francouzsky a italsky, rozuměl rovněž anglicky a německy. V říjnu 1914 pověřil papež funkcí státního sekretáře Pietra Gasparriho, jenž tento post zastával až do roku 1930.¹¹

Po vysvěcení na kněze v roce 1877 působil Pietro Gasparri jako osobní sekretář kardinála Teodolfa Mertela. V roce 1896 se stal členem papežské komise pro zkoumání platnosti anglikánských svěcení. V letech 1898–1901

9/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 17. 8. 1920, resp. Krofta, 10. 5. 1920; Josef Pejška: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Hierarchický řád církevní*, II., Praha 1937, s. 172–173.

10/ Státní sekretariát se dělil do tří sekcí: I. oddělení: *Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti* (Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari) v čele s tajemníkem, resp. sekretářem, II. oddělení: *Kongregace pro řádné církevní záležitosti* (Ufficio degli affari ordinari), původní Státní sekretariát, v čele s podtajemníkem, resp. podsekretářem či substitutem a III. oddělení: *Kancelář papežských brevů* (Segreteria dei Brevi apostolici). Poslední slovo ve všech záležitostech měl nicméně papež.

11/ Literatura k osobnosti Giacomu della Chiesa, pozdějšího papeže Benedikta XV., např. John F. Pollard: *Il papa sconosciuto. Benedetto XV (1914–1922) e la ricerca della pace*, Milano 2001; Antonio Scottà: *Papa Benedetto XV. La chiesa, la grande guerra, la pace (1914–1922)*, Roma 2009; Marco Doldi: *Benedetto XV. Un papa da conoscere e da amare*, Casale Monferrato 2004; Letterio Mauro (ed.): *Benedetto XV. Profeta di pace in un mondo di crisi*, Bologna 2008; Luigi Vinelli: *Benedetto XV. Costruttore di pace*, Chiavari 2016 atd.

působil jako apoštolský delegát v Peru, Ekvádoru a Bolívii, když byl předtím jmenován titulárním arcibiskupem v palestinské Caesareji. Od roku 1901 byl sekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti a od roku 1904 členem papežské komise pro kodifikaci kanonického práva, kde se velmi zasloužil o vydání Kodexu kanonického práva v roce 1917. V roce 1907 byl kreován kardinálem. Svojí povahou a charakterem byl opatrný, trpělivý, kritický, avšak jednal rozvážně, racionálně, bez zbytečných emocí, jež dramatické roky často rozechvívaly. Ve vatikánském prostředí patřil spíše k liberálnímu proudu, přičemž nebyl považován za stoupence integralistického názorového proudu v církvi. Sympatizoval s Rakousko-Uherskem a obnovení habsburské monarchie zůstal nakloněn i po roce 1918.¹²

* * *

Prvním československým vyslancem u Svatého stolce se stal Kamil Krofta, který předal své pověřovací listiny papeži Benediktu XV. dne 22. března 1920. Římské prostředí nebylo Kamilu Kroftovi cizí, sám zde na počátku 20. století jako mladý historik studoval dokumenty z vatikánských archivů. Před nástupem své diplomatické mise se Kamil Krofta stal řádným profesorem československých dějin se zvláštním zřetelem ke Slovensku na nově založené univerzitě v Bratislavě. Výběr jeho osoby, kterou upřednostnil prezident Tomáš Garrigue Masaryk před historikem a diplomatem Vlastimilem Kybalem, reformním knězem a profesorem pražské teologické fakulty Vojtěchem Šandou a historikem a profesorem pražské filozofické fakulty Josefem Pekařem, zaručoval vztah republiky ke Svatému stolci v duchu intencí budovatelů československého státu; sám Kamil Krofta se k zahraničnímu odboji v čele s Tomášem Garriguem Masarykem otevřeně hlásil od léta 1918.¹³

Kroftovým sekretářem na československém vyslanectví, jež sídlilo v Římě na ulici Virginio Orsini č. 15, se stal právník Vladimír Rubeška, který zde působil jako legační tajemník do června 1921. Tehdy byl vystřídán právníkem Miloslavem Niederlem, aktivním účastníkem protirakouského odboje v řadách československých legií za první světové války. Po odchodu Kamila Krofty na konci roku 1921 vedl samostatně československé vyslanectví u Svatého stolce jako chargé d'affaires. Počátky činnosti zastupitelského úřadu byly mimořádně skromné, vyslanec pracoval bez psacího stroje, po městě se

12/ Marek Šmíd: Kardinál Pietro Gasparri – přední muž vatikánské diplomacie, *Historica Olomucensia* 26, č. 42 (2012), s. 101–102.

13/ C. Micara P. Gasparrimu, 12. 11. 1919, resp. 18. 11. 1919, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 527, ff. 69–72; Marek Šmíd: Římské mise Kamila Krofty ve dvacátých letech 20. století, in: *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951*, ed. Jitka Rauchová – Bohumil Jiroušek, České Budějovice 2012, s. 94.

pohyboval bez automobilu atd., jak o tom svědčí Kroftovy politické zprávy i jeho *Diplomatický deník*, který kromě oficiální korespondence představuje mimořádně cenný pramen k poznání doby, jíž se v této edici dokumentů věnujeme.¹⁴

Vyslanec byl v pravidelném kontaktu s ostatními diplomaty akreditovanými u Svatého stolce, především se zástupci Rakouska, Německa, Polska, Francie a jihoamerických států, a současně s československým vyslancem u italské vlády, diplomatem, historikem a profesorem historie Vlastimilem Kybalem, který zde působil v letech 1920–1925. Zajímavé svědectví na roky prožité v Římě představují též Kybalovy *Paměti*.¹⁵

Kroftův *Diplomatický deník* i nediplomatická rovina jeho zpráv zasílaných do Prahy odrážejí zajímavé postřehy o společenském životě papežského dvora či členů diplomatického sboru při různých slavnostních příležitostech. V případě církevních hodnostářů neváhá československý vyslanec poukázat na tuto pompézní divadelní okázalost, kterou však vnímá jako přežívající pozůstalost dřívější doby, jež demonstrována navenek přímo kontrastuje se skromností samotného papeže i jeho kardinálského okolí. Navzdory četným setkáním a přijetím u mnoha předních osobností římské kurie je přesvědčen, že Svatý stolec není Československu – na rozdíl od Polska či Maďarska – příznivě nakloněn.¹⁶

* * *

Pro představitele Svatého stolce byla bolestnou zkušeností v Československu především otázka reformního kléru, jež vyústila v lednu 1920 ve vznik Církve československé. Někteří církevní hodnostáři, např. státní sekretář Pietro Gasparri, ji chápali zejména jako selhání kněží v disciplinární oblasti, takže spatřovali nápravu současného stavu v pevném a rozhodném pražském arcibiskupovi Františku Kordačovi a v utužení formace kněží. Domnívali se, že vzniklé schizma je důsledkem sociální stratifikace kněžstva, kdy existují značné rozdíly mezi biskupy a kněžími. Navzdory uvedenému věřili, že se nerozšíří, ale naopak brzy skončí krachem nové církve. Zásadu náboženské svobody v republice vnímali jako sympatizování vlády s reformním

14/ Kamil Krofta: *Diplomatický deník 1919–1922*, ed. Jindřich Dejmek, Praha 2009; AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 31. 3. 1920; Jindřich Dejmek et al.: *Diplomacie Československa, II. Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*, Praha 2013, s. 171; Jindřich Dejmek: Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920–1921). Kroftova vyslanecká mise v Římě, *Český časopis historický* 91, č. 2 (1993), s. 226.

15/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920–1921, Krofta, 22. 4. 1920, resp. 3. 1. 1921; Jaroslav Hrdlička – Jan Blahoslav Lášek (ed.): *Paměti Vlastimila Kybala, II.*, Praha 2020.

16/ K. Krofta: *Diplomatický deník 1919–1922*, s. 65, 342–343.

táborem, který své požadavky v čase stupňuje. Uznání Církve československé ze strany československého státu v září 1920 vnímali jako potvrzení tohoto kurzu.¹⁷

Církevní hodnostáři Svatého stolce se velmi ohrazovali zejména vůči zabírání katolických kostelů i jejich simultánnímu využívání, jež vnímali jako vážné porušování práv katolické církve; ostře se vůči ní ohradili diplomatickou nótou ze dne 7. července 1920. Předmětem Kroftových rokování s římskými představiteli se stala otázka povahy církevního majetku a jeho vlastnictví.

Nebyly to ovšem pouze záležitosti českých zemí, s ohledem na obsazení biskupských stolců a otázku reformního kléru, ale především církevně-náboženské poměry Slovenska, které zásadním způsobem zasahovaly do československo-vatikánských jednání. Poválečné strádání Slovenska, kde se plně projevovaly ekonomické těžkosti soužití s hospodářsky silnějším partnerem, přetřhané obchodní vazby s Maďarskem, pronikání českého kapitálu na Slovensko, špatná dopravní infrastruktura, vyšší daně, nižší mzdy, horší konkurenceschopnost, nedostatek zboží, pokles průmyslové výroby, vyšší nezaměstnanost či nedůsledná unifikace byly politizovány, čímž zasahovaly i do jednání s Vatikánem, Slovensko je každopádně pocítovalo jako diskriminaci.¹⁸

Co se církevní správy týká, českou církevní provincii tvořily pražská arcidiecéze, českobudějovická diecéze, litoměřická diecéze a královéhradecká diecéze. Moravskou pak olomoucká arcidiecéze a brněnská diecéze. Na Slovensku se nacházelo sídlo pěti diecézí – nitranská, banskobystrická, rožňavská, spišská a košická. Trnava ještě neměla postavení samostatného sídelního biskupství, ale pouze apoštolské administratury. Náboženský život Podkarpatské Rusi ovlivňovaly dvě řeckokatolické eparchie – mukačevská diecéze se sídlem v Užhorodu a prešovská diecéze se sídlem v Prešově.¹⁹

Složitě téma představovalo především obsazení slovenských diecézí, kde vláda usilovala o nahrazení někdejších maďarských ordinářů slovenskými. Situace se vyvíjela ve prospěch tohoto řešení, protože dosavadní správci buď krátce po vzniku republiky zemřeli (spišský biskup Alexander Párvy v březnu 1919 a rožňavský biskup Ludovít Balás v září následujícího roku), nebo byli donuceni zemi opustit a odejít do zahraničí (nitranský biskup Vilmos Batthyány a banskobystrický biskup Farkas Radnai, oba v březnu 1919). Po roce 1920 se tak jednalo o obsazení většiny biskupských stolců na Slovensku, a to

17/ Marek Šmíd: Čtvrtek 8. ledna 1920. Rubikon reformního katolicizmu?, *Theologická revue* 88, č. 2 (2017), s. 137–153.

18/ Roman Holec: Hospodářský vývoj Slovenska bezprostředně po vzniku ČSR v kontexte česko-slovenských vztahů, in: *Československo 1918–1938. Osudy demokracie ve střední Evropě*, I., ed. Jaroslav Valenta – Emil Voráček – Josef Harna, Praha 1999, s. 276–277; Dušan Kováč: *Dějiny Slovenska*, Praha 1999, s. 76.

19/ Róbert Letz: *Slovenské dejiny*, IV. 1914–1938, Bratislava 2010, s. 276.

ve Spiši, Nitře, Banské Bystrici, Rožňavě a Trnavě, z nichž posledně zmíněné město představovalo sídlo slovenské části ostříhomské arcidiecéze.²⁰

Z původních uherských biskupů nebyl po vzniku Československa v roce 1918 sesazen pouze jediný – košický biskup Augustín Fischer-Colbrie. Ten byl československou vládou nejprve hodnocen pozitivně, avšak později, když se vlivné osobnosti z jeho okolí začaly stavět nepřátelsky vůči republice, vláda svůj názor změnila a usilovala o jeho odstranění, respektive přeložení do Maďarska. Období jeho ústupnosti bylo navzdory intervencím Svatého stolce relativně krátké, takže se církevně-náboženské poměry na východě republiky nestabilizovaly. Vláda se následně snažila o jeho sesazení, jež však Svatý stolec odmítal a raději se snažil zjednat nápravu nátlakem na biskupa prostřednictvím apoštolského nuncia Clementa Micary. Československá vláda se nicméně k Fischerově sesazení po roce 1918 neuchýlila, zřejmě cítila, že by politické důvody Svatý stolec nepřesvědčily. Rovněž si proti sobě nechtěla popudit jak maďarské katolíky na Slovensku, tak velkou část slovenských věřících, kteří ve zmíněném církevním představiteli spatřovali výraznou duchovní sílu, na jeho stranu se postavil např. Andrej Hlinka.²¹

Když pobýval košický biskup Augustín Fischer-Colbrie na začátku roku 1921 v Římě, setkal se zde rovněž s československým vyslancem u Svatého stolce Kamilem Kroftou. Dojem, který na něj při opakovaných setkáních učinil, byl celkem příznivý – vyslanec oceňoval nejen jeho skromnost, rozvážnost a umírněnost, ale současně jeho hluboké vzdělání, přirozenou inteligenci a náboženskou horlivost. Kvitoval navíc, že je národnostně umírněný a dobře hovoří slovensky. V listu do Prahy proto vyjádřil Kamil Krofta názor, že je Fischer-Colbrieho nepřátelství k republice zřejmě důsledkem vlivu biskupova maďarského okolí, jenž musí být oslaben. Nápravu poměrů sliboval zajistit rovněž Svatý stolec, který měl zájem o udržení košického biskupa v jeho funkci.²²

Kromě toho si československý vyslanec u Svatého stolce stěžoval na přetrvávající maďarský vliv v kapitule, v semináři a na biskupství v Košicích, který umenšuje slovenský živel, čehož si byl zmíněný biskup dobře vědom. Prohlásil tedy, že usiluje o dosazení slovenských kněží, ideálně bilingvních, na vhodná místa, ale odmítá současné těžkosti řešit odstraněním církevních

20/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 31. 3. 1920; V. Šrobár T. Valfrè di Bonzovi, 28. 2. 1919, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 12, fascicolo 44, resp. busta 27. Trnava byla od roku 1886 sídlem vikariátu v rámci ostříhomské arcidiecéze.

21/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 21. 4. 1920; AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 589, f. 7; Marek Šmíd: Příspěvek ke vztahu Čechů a Slováků po vzniku společného československého státu v roce 1918, *Kultúrne dejiny* 4, č. 2 (2013), s. 179.

22/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 30. 4. 1921; Souissitz P. Gasparimu, 21. 12. 1920, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 589, ff. 2–3; P. Gasparri C. Micarovi, 15. 2. 1921, *ibid.*, f. 20.

hodnostářů radikálně a hned. Uvedl, že nezakazuje slovenské bohoslužby a slovenská kázání, ale současně sdělil, že za všechna pochybení, např. zpěv maďarské hymny v katedrále sv. Alžběty, není odpovědný on sám, ale např. spontánní projev přítomných věřících.²³

Ačkoliv jej Kamil Krofta vyzval ke složení slibu věrnosti republice, košický biskup Augustín Fischer-Colbrie tak odmítl učinit, protože byl stále závislý na příjmu z maďarské části svého biskupství, i když pouze teoreticky. Po konfrontaci názorů slíbil dát československé vládě písemný závazek své loajálnosti a po provedení nového ohrazení své diecéze a vyřízení otázky církevních statků košické diecéze v Maďarsku složit i přísahu věrnosti republice. Československý vyslanec slíbil naopak biskupovi za tuto loajalitu vymanit košickou diecézi ze svazku s Maďarskem.²⁴

Podle košického biskupa byl na vině rovněž netaktní postup některých Slováků, kteří si často počínali nešetrně, i postoj kněze a referenta pro církevní záležitosti na ministerstvu s plnou mocí pro správu Slovenska Karla Antona Medveckého, jehož označil za svého osobního nepřítele. Ten nejprve loajálního biskupa Augustína Fischera-Colbrieho chválil, ale později naléhal, když se začal chovat nepřátelsky ke Slovákům a k republice, na jeho odstranění. Kamil Krofta požadoval zlepšení osobních vazeb Medvecký–Fischer-Colbrie, jež by mohly přispět ke zklidnění poměrů na východě republiky. Sám biskup slíbil vahou své osobnosti působit v následujících letech na klidné uspořádání a ustálení poměrů v diecézi, aby se situace stabilizovala; v případě nesouhlasu nabídl Kamilu Kroftovi svoji rezignaci a odchod do soukromí.²⁵

Po Fischerově pobytu v Římě i sérii jednání s československým vyslancem u Svatého stolce Kamilem Kroftou bylo jasné, že se československé straně nepodařilo přesvědčit Vatikán o odstranění košického biskupa, které by Svatý stolec vnímal jako nešetrný proticírkevní krok vlády. Tím spíše, že Augustín Fischer-Colbrie sliboval napravit všechny křivdy spáchané na Slovácích ve své diecézi. Biskupský post tak neopustil a zastával jej až do své smrti v roce 1925.²⁶

S ohledem na vypuzení někdejších maďarských biskupů ze Slovenska považoval Svatý stolec za nutné, aby se československý stát postaral o finanční zajištění bývalých ordinářů Vilmore Batthyányho z Nitry a banskobystrického Farkase Radnaie, jež navrhoval sanovat formou renty z jejich bývalých

23/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 30. 4. 1921; A. Fischer-Colbrie Benediktu XV., 9. 12. 1920, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 589, ff. 11–12; L. Schioppa P. Gasparrimu, 5. 2. 1921, *ibid.*, f. 13.

24/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 30. 4. 1921; J. Dejmek: Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem, s. 238–239.

25/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 30. 4. 1921; C. Micara P. Gasparrimu, 2. 11. 1922, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 29, f. 50, resp. ff. 76–77.

26/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 21. 4. 1920; I. Markovič F. Marmaggiu, 25. 5. 1925, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 49, fascicolo 389, ff. 2–3.

biskupství. Navíc ordináři požadovali po československé vládě 12 000 francouzských franků ročně. Kamil Krofta spatřoval možný problém především ve skutečnosti, že by československá vláda měla vyplácet náhrady cizím státním příslušníkům, republika navíc nepřátelským. Obě strany se nicméně v prosinci 1920 dohodly, že biskupové budou odškodněni za ušlou část důchodů a budou jim vráceny předměty osobního majetku, jejich cena včetně předmětů, které biskupové již odvezli, však bude odečtena od celkové požadované sumy.²⁷

Na začátku roku 1921 se zdálo, že je vyřešení otázky finančního odškodnění někdejších biskupů na dosah. Československá vláda opět potvrdila, že se bude snažit někdejšího nitranského biskupa sanovat – dne 7. února schválilo ministerstvo zahraničí Kroftovo prohlášení s tím, že neprejudikuje budoucí úpravu poměrů mezi státem a církví a že československá vláda neuzná práva kurie poukazovat peníze církevním hodnostářům z československých církevních obročí.²⁸ Když o dva měsíce později 1921 prohlásil Kamil Krofta, že československá strana dosud nemá k dispozici písemné požadavky někdejších biskupů, o nichž se československý vyslanec u Svatého stolce zmiňoval již v únoru minulého roku, odpověděl sekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Bonaventura Cerretti, že je biskupové vládě již předložili, a to zřejmě prostřednictvím vládního referenta pro církevní záležitosti na ministerstvu s plnou mocí pro správu Slovenska Karla Antona Medveckého, s nímž mezitím vstoupili do přímých jednání. Proto Kamil Krofta vznesl v této záležitosti dotaz na ministerstvo zahraničí a požádal jej, aby byl o průběhu a výsledcích jednání vlády s biskupy neprodleně informován.²⁹

Snaha o nahrazení maďarských duchovních platila i pro církevní řády a kongregace, což i zde Svatý stolec podporoval. Kláštery měly být odloučeny od řádových provincií maďarských a včleněny do nově zřízené samostatné provincie. Pokud byla některá řehole na Slovensku zastoupena jen malým počtem klášterů, takže by nebylo možno zřídit zvláštní provincii, měly být tyto kláštery přímo podřízeny řeholním představeným v Římě. Zejména československá vláda považovala tuto otázku za zásadní pro odmaďarštění Slovenska a jeho politicko-církevní stabilizaci v rámci Československa.³⁰

V českých zemích to byli především redemptoristé, kteří disponovali v Čechách a na Moravě jedenácti kolejemi. Sedm z nich spadalo pod pražskou

27/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle, 29. 3. 1922; Soussitz P. Gasparimu, 12. 1. 1921, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 592, f. 10; V. Batthyány Benediktu XV., 20. 2. 1921, *ibid.*, ff. 16–17; P. Gasparri K. Kroftovi, 13. 7. 1921, f. 48 atd. 28/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle, 29. 3. 1922.

29/ *Ibid.*, 1921, Krofta, 30. 4. 1921; P. Gasparri C. Micarovi, 4. 3. 1921, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 25, fascicolo 113, f. 6.

30/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 30. 8. 1920; AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 569, f. 27, K. A. Medvecký, 12. 3. 1919.

provincii a čtyři smíšené, výlučně s německými řeholníky, patřily k vídeňské provincii. V říjnu 1920 rozhodl Svatý stolec, že bude z čistě německých kolejí v Československé republice vytvořena separátní viceprovincie v čele s vizitátorem. Navzdory zmíněnému rozhodnutí počítala československá vláda nadále se sloučením zmíněné viceprovincie s pražskou provincií, aby se do budoucna zabránilo tvoření správních řádových obvodů podle národností. Celá kauza byla uzavřena teprve v létě 1926, kdy podle přípisu arcibiskupské konzistoře v Praze spojil generální představený kongregace redemptoristů v Římě Patrick Murray všechny její domy – na základě intervence Svatého stolce – do jednotné provincie v Praze, v jejímž čele stál napříště pražský provinciál.³¹

Kromě redemptoristů existovaly podobné problémy i u dalších řeholních společenství, kdy např. československá vláda neprosadila připojení jezuitské koleje v Českém Těšíně k české provincii či piaristických a františkánských kolejí na Slovensku k moravské provincii.³²

Na biskupský post do Spiše prosazovala československá vláda kapitulního vikáře spišské diecéze, tajemníka Spolku svatého Vojtěcha v Trnavě a k republice loajálního Mariána Blahu, přičemž Svatý stolec si uvědomoval jeho problematické *renomé* u části místního kněžstva i fakt, že ze spišské diecéze sám nepocházel. Jeho jmenování na Spiš vytrvale odmítal, zatímco vláda jej jednoznačně favorizovala. Svatý stolec nechtěl současně připustit, aby československá vláda nominovala kandidáty biskupských stolců, protože toto privilegium bylo vyhrazeno výlučně Svatému stolci. Vzhledem ke kvalitám kandidáta však doporučovala římská kurie – s plným vědomím papeže Benedikta XV. – Blahovu osobu na post vojenského biskupa. Do čela spišské diecéze prosazovala faráře v obci Teplička, člena Revolučního národního shromáždění a oblíbeného duchovního Karla Kmetka, nicméně byla v obsazení Spiše ochotna k ústupkům.³³

Jak jsme naznačili, nedorozumění mezi československou vládou a církevní hierarchií způsobovala otázka jmenování biskupů, jež je v církevní historiografii označována jako tzv. boj o nominační právo. Zatímco Svatý stolec nesouhlasil s rozhodnutím československé vlády disponovat právy zaniklé habsburské monarchie, zejména výhradního práva na jmenování biskupů či obsazování postů vysokých církevních hodnostářů, vláda se naopak snažila

31/ AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 569; K. Krofta: *Diplomatický deník 1919–1922*, s. 83; Marek Šmíd: Československo-vatikánská jednání ohledně působení řeholní kongregace redemptoristů v českobudějovické diecézi ve 20. letech 20. století, *Studia Theologica* 22, č. 1 (2020), s. 125–142; Marek Šmíd: Redemptorists in České Budějovice in the 1920s, *Spicilegium Historicum Congregationis SSmi Redemptoris* 68, č. 2 (2020) s. 341–360.

32/ AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 21, fascicolo 94; Michal Pehr – Jaroslav Šebek: *Československo a Svatý stolec, I. Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928). Úvodní studie*, Praha 2012, s. 102.

33/ M. Šmíd: *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 108–109.

udržet si kontrolu nad osobnostmi nově jmenovaných biskupů a jejich loajalitou. Ve věci jmenování nových biskupů zastávala československá vláda stanovisko, že na základě recepčního zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., resp. na základě § 64 Ústavy Československé republiky ze dne 29. února 1920 disponuje právy bývalých rakousko-uherských panovníků, zakotvenými v zákoně č. 50/1874 r. z., o patronátním právu (§ 38), jež přešla na československou vládu, která tak může rozhodovat o volbě vysokých církevních hodnostářů, zejména arcibiskupů, biskupů a kanovníků.³⁴

Československá vláda se snažila, aby na ni přešlo právo bývalých habsburských panovníků nominovat biskupy, jež jim udělila kurie za zásluhy o katolickou církev. Svatý stolec odmítal, aby toto právo přešlo na československou vládu jako nástupkyni rakouské vlády, poněvadž bylo čistě osobním právem a rozpadem Rakousko-Uherska zaniklo. Československá vláda, která po bývalé monarchii převzala všechny povinnosti k církvi, se ovšem odmítala tohoto práva vzdát. Chtěla mít prostřednictvím nominace vliv rovněž v církevních záležitostech, nikoliv být postavena před hotový fakt, aby zabránila např. jednostrannému prosazování kandidátů určité politické strany. Propojování politiky a náboženství nebylo přijatelné ani pro Svatý stolec, který byl v tomto bodě ochoten připustit námitky československé strany.³⁵

V nitranské diecézi prosazoval Svatý stolec kandidaturu profesora církevního práva, poslance Slovenské ľudové strany v Revolučním národním shromáždění, resp. Národním shromáždění a publicisty Jozefa Budaye a v bansko-bystrické diecézi faráře v Ludanicích a spisovatele Pavla Jantausche. Jak ve své zprávě naznačil československý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta, vláda tyto kandidáty neznala. Svatý stolec, s ohledem na dřívější jednání, po ní žádal, aby se vyslovila pouze k jejich politické vhodnosti, nikoliv jakýmkoliv způsobem posuzovala jejich duchovní profil. Ta samozřejmě nechtěla přenechat otázku jmenování nových biskupů výlučně katolické církvi, avšak na druhé straně si uvědomovala, že její intervence povede k protahování celé složité záležitosti na východě republiky a jejímu udržování ve stavu provizornosti.³⁶

Zatímco dvě výše zmíněné slovenské diecéze obývalo především slovenské obyvatelstvo, v rožňavské diecézi žilo množství obyvatel maďarské národnos-

34/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 28. 2. 1921; C. Micara P. Gasparrimu, 13. 1. 1923, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 13, ff. 58–65, resp. ff. 71–74; E. Beneš C. Micarovi, 22. 10. 1921, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 12, fascicolo 45, ff. 101–102.

35/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 28. 2. 1921; P. Gasparri F. Maraggimu, 19. 9. 1923, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 12, fascicolo 48, f. 36.

36/ P. Gasparri C. Micarovi, 10. 7. 1920, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 591, f. 23; C. Micara P. Gasparrimu, 17. 9. 1920, ibid., ff. 24–31; Marek Šmíd: Význam Nitry v československo-vatikánských vztazích v době první republiky, *Studia Historica Nitriensis* 16, č. 1–2 (2012), s. 92–108.

ti. Československá vláda proto navrhovala zrušení této diecéze a rozdělení jejích far mezi sousední diecéze – Banskou Bystrici, Spiš a Košice. Mnozí slovenští duchovní však s rozdělením Rožňavy nesouhlasili a stěžovali si na toto rozhodnutí u Svatého stolce. Argumentovali především tvrzením, že by diecéze měla tvořit *hráz* proti maďarskému nebezpečí. Řím sice se zrušením diecéze nesouhlasil, ale uvědomoval si na druhé straně, že by tento krok jednoduchým způsobem vyřešil otázku nepopulárního místního biskupa Ludovíta Baláse, jenž by tak mohl být donucen k rezignaci *pro nadbytečnost*; dne 18. září 1920 však zmíněný ordinář zemřel.³⁷

Jednání o obsazení tří slovenských biskupství – Nitry, Spiše a Banské Bystrice – byla nakonec vyřešena kompromisem, ačkoliv v nárocích na osobnosti jednotlivých ordinářů ustoupil především Svatý stolec, jenž tak prokázal dobrou vůli vůči mladé republice. Obě strany si byly dobře vědomy, že protahování sporné záležitosti poškozuje věc katolicismu na Slovensku a vede k růstu napětí, nejistoty i nervozity věřících bez pastýře. Na konci roku 1920 bylo tedy dosaženo dohody, že Marián Blaha nebude jmenován biskupem ve Spiši, ale v Banské Bystrici, a Karol Kmeťko se nestane ordinářem ve Spiši, ale v Nitře. Na Spiš byl nakonec prosazen rektor místního kněžského semináře Ján Vojtaššák, který diecézi bez ordináře již jako kapitulní vikář od léta 1919 spravoval.³⁸

Zatímco oba favorité československé vlády – Marián Blaha a Ján Vojtaššák – byli sanováni ziskem biskupského úřadu, kandidáti Svatého stolce – Karol Kmeťko, Jozef Buday a Pavol Jantausch – skončili prozatím s výjimkou budoucího nitranského biskupa Karla Kmeťka bez biskupského stolce. Posledně zmíněný, Pavol Jantausch, byl o dva roky později, v květnu 1922, jmenován apoštolským administrátorem nově vzniklé administratury v Trnavě a o tři roky později vysvěcen biskupem. Druhý zmíněný, Jozef Buday, se následně realizoval jako poslanec, resp. senátor Národního shromáždění v Praze.³⁹

Rožňavský biskupský stolec prozatím obsazen nebyl, protože se zvažovala otázka jeho zrušení. Jmenováním nového biskupa by se totiž případná dismembrace stala obtížnější, avšak nebylo jisté, jestli představuje nejvhodnější řešení náboženských poměrů středního Slovenska. Tu podporovala především československá vláda, zatímco Svatý stolec se ústy Clementa Micary stále rozhodněji vyslovoval pro zachování diecéze. Ještě v polovině roku 1921

37/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 11. 6. 1920; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 139, ff. 7–12.

38/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 18. 12. 1920; P. Gasparri C. Micarovi, 19. 10. 1920, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 591, f. 43; C. Micara P. Gasparrimu, 20. 11. 1920, *ibid.*, ff. 45–48.

39/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 24. 9. 1921; C. Micara P. Gasparrimu, 24. 4. 1920, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 600, ff. 74–79; *Lidové listy*, 9. 6. 1922.

neměl Svatý stolec představu, kdo by mohl stanout v jejím čele. Teprve v roce 1925 byl její hlavou jmenován profesor kněžského semináře v Košicích Jozef Čársky.⁴⁰

Kromě těchto biskupských stolců bylo rovněž nezbytné obsadit řeckokatolické (uniatské) biskupské posty prešovské diecéze se sídlem v Prešově a mukačevské diecéze se sídlem v Užhorodu. Pomalého postupu katolické církve na východě republiky totiž využívali pravoslavní, kteří zde agitovali a odlučovali řecké katolíky od Říma, a též bezvěrci, často horliví komunisté.⁴¹

Post prešovského biskupa (eparchy) zastával v době vzniku Československa na podzim 1918 slovenský církevní představitel Štefan Novák, který spravoval svoji diecézi poměrně liknavě, často pobýval mimo ni ve Vídni či v Budapešti. Poněvadž v oblasti školství a náboženství vystupoval jako stoupenec maďarizace, krátce po vzniku republiky diecézi opustil a odešel do Maďarska; Svatý stolec považoval jeho rezignaci za nezbytnou. Dlouhé bylo především období hledání jeho vhodného nástupce, takže teprve v červnu 1922 jej jako prešovský apoštolský administrátor nahradil križevacký biskup srbského původu Dionýz Njaradi.⁴²

V čele druhé zmíněné diecéze, mukačevské, stál od roku 1912 rusínský řeckokatolický kněz maďarského původu Antal Papp, který se též po roce 1918 projevoval jako rozhodný a bojovný Maďar, navíc neznalý slovenského jazyka. S ohledem na jeho duchovní kvality a bezúhonnost nesáhla československá vláda k jeho rychlé deportaci z diecéze jako v případě nitranského a banskobystrického biskupa, ale vyčkávala na jeho další politicko-náboženské postoje, jež se nyní mohly projevovat loajálně. Když se tak nestalo a Antal Papp odmítal složit slib věrnosti republice, byl ze země v roce 1924 vyhoštěn. Odešel do Maďarska, kde se stal apoštolským administrátorem v Miškovci.⁴³

Pappovým nástupcem se v červenci 1924 stal rusínský řeckokatolický církevní hodnostář a politik Peter Gebej, od roku 1922 generální vikář téže diecéze, který odmítal maďarizační politiku uherské vlády na Podkarpatské Rusi a projevoval se k Československu jako loajální církevní představitel.⁴⁴

40/ C. Micara P. Gasparrimu, 20. 3. 1923, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 586, resp. Cecoslovacchia, IV periodo, ff. 3–5; P. Gasparri C. Micarovi, 13. 4. 1923, ibid., f. 9; M. Šmíd: *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 336.

41/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 28. 2. 1921; C. Micara P. Gasparrimu, 2. 4. 1921, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 586, ff. 39–46.

42/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 28. 2. 1921, resp. 16. 3. 1921; P. Gasparri C. Micarovi, 2. 3. 1922, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 21, f. 45; T. Valfrè di Bonzo P. Gasparrimu, 11. 2. 1921, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 619, f. 50, resp. ff. 56–64; Jaroslav Coranič: *Z dějin řeckokatolické církve na Slovensku*, České Budějovice 2014, s. 175–195, 222–231.

43/ C. Micara P. Gasparrimu, 20. 1. 1923, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 31, f. 29; C. Micara G. Taccimu, 20. 1. 1923, ibid., ff. 30–56.

44/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 16. 3. 1921, resp. fond Zastupitelský úřad – Vatikán, 1920–1939, kart. č. 1, resp. kart. č. 34; C. Micara P. Gasparrimu,

S obsazením slovenských biskupských stolců byl současně projednáván post českobudějovického biskupa, jenž se uprázdnil po smrti Josefa Antonína Hůlky v únoru 1920. Zde naléhal Svatý stolec na jmenování profesora teologie v místním kněžském semináři Šimona Bárty, který měl za sebou římskou formaci. Československá vláda jeho volbu odmítala a navrhovala řadu protikandidátů – Františka Jana Kroihera, Ladislava Dvořáka či Karla Slavíka, z nichž neupřednostnil Svatý stolec ani jednoho; sám další návrhy na obsazení diecéze neměl. Ministr zahraničí Edvard Beneš nicméně požadoval, aby Svatý stolec předložil československé vládě několik kandidátů, z nichž by se vláda při zohlednění (politických) kvalit uchazečů přiklonila k jednomu z nich, což jako nepřípustné zasahování do církevních záležitostí Řím odmítal. Argumentoval jak neexistencí vzájemné smlouvy, tak především mravními a duchovními kvalitami, jež by měly být u kandidátů na prvním místě reflektovány.⁴⁵

Poměrně hladkou záležitostí bylo naproti tomu obsazení arcibiskupského stolce v Olomouci. Na tento post rezignoval v listopadu 1919 Lev Skrbenský z Hříště, zdravotně vyčerpaný a s novými poměry nesžitý aristokrat českého původu. Papež Benedikt XV. jeho krok akceptoval v únoru následujícího roku; oficiálně se arcibiskupský stolec uvolnil teprve v srpnu 1920. Skrbenského nástupcem v Olomouci se v lednu 1921 stal oblíbený poslanec Revolučního národního shromáždění, probošt a kanovník Antonín Cyril Stojan, na němž se bez problémů shodla jak československá vláda, tak Svatý stolec. Je zajímavostí, že mezi kandidáty vlády na olomoucký arcibiskupský stolec byli i Jan Šrámek a Andrej Hlinka, ale Vatikán je odmítl, údajně s tvrzením, že by byli jako výrazně profilované osobnosti politického katolicismu nepřijatelní pro československou vládu.⁴⁶

Post královéhradeckého biskupa zastával v době vzniku Československa Josef Doubrava, jenž v letech 1918–1919 působil krátce jako apoštolský administrátor pražské arcidiecéze. Po jeho smrti v únoru 1921 byl jeho nástupcem o několik měsíců později jmenován kanovník Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze Karel Kašpar, který již od března předchozího roku působil jako pomocný biskup; slavnostní biskupské svěcení proběhlo dne 11. dubna

25. 5. 1925, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 29, fascicolo 131, ff. 302–309; Damián Němec: *Vývoj české dominikánské provincie v letech 1905–1948*, Wroclav 1996, s. 38–39.

45/ AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 576; Marek Šmíd: Obsazení biskupského stolce po skonu českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky v roce 1920, *Jihočeský sborník historický* 83 (2014), s. 321–335.

46/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 24. 7. 1920, resp. fond Zastupitelský úřad – Vatikán, 1920–1939, kart. č. 3, Beneš, 24. 11. 1923; C. Micara P. Gasparrimu, 7. 7. 1920, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 613, ff. 51–54; C. Micara P. Gasparrimu, 30. 9. 1920, ibid., fascicolo 614, ff. 21–25; Jitka Jonová: Jednání o obsazení arcibiskupského stolce v Olomouci po rezignaci arcibiskupa Lva kardinála Skrbenského z Hříště z pohledu Svatého stolce, *Studia Theologica* 15, č. 3 (2013), s. 149.

1920. Zde je na místě doplnit, že zmíněný Karel Kašpar, blízký důvěrník apoštolského nuncia Clementa Micary a spolehlivý informátor římských kruhů, patřil po vzniku Československa mezi nejvhodnější kandidáty Svatého stolce na post pražského arcibiskupa.⁴⁷

V čele dvou českých diecézí, resp. jedné české a jedné moravské, stáli po roce 1918 němečtí ordináři. V Litoměřicích, kde žily dvě třetiny Němců, zůstal i nadále biskupem Němec Josef Gross, jehož pomocným biskupem se ve dvacátých letech stal Antonín Čech. Přestože byl Svatý stolec připraven přistoupit ke změně litoměřického biskupa, Josef Gross nakonec na svém místě zůstal a tento post zastával až do své smrti v roce 1931. Podobně tomu bylo v Brně, kde zůstal v čele převážně české diecéze až do poloviny dvacátých let rovněž národnostně umírněný Němec Norbert Klein.⁴⁸

Norbert Jan Nepomucký Klein působil od roku 1888, kdy složil jednoduché řeholní sliby, v řádu německých rytířů. Na kněze byl vysvěcen v Innsbrucku v roce 1890 a následně působil v pastoraci na severní Moravě. V říjnu 1916 byl jmenován brněnským biskupem. Donucen k rezignaci nebyl pro svou národnost, ale pro časté stížnosti, zejména pro zanedbávání povinností, častou nepřítomnost v diecézi a kumulaci církevních funkcí. Biskupský stolec opustil v prosinci 1925 a nadále se věnoval postu velmistra řádu německých rytířů.⁴⁹

Nejednalo se ostatně pouze o otázku jmenování nových ordinářů na Slovensku, ale především záležitost kněžské formace a náboženských poměrů na východě republiky vůbec. S tím úzce souviselo rovněž přání československé vlády zřídit v Bratislavě teologickou fakultu, avšak Svatý stolec nesouhlasil s jejím rychlým otevřením, zejména s ohledem na vládou favorizované české kandidáty, které na jednotlivé posty vedoucích kateder navrhla. Nebyl si současně jistý, jestli je potřeba budovat teologickou fakultu, nebo vytvořit pouze generální seminář, avšak s vyššími nároky na studium. Připomínky Svatého stolce zůstávaly zásadní a plynuly hlavně ze snahy povznést úroveň teologického vzdělání kněží. Svatý stolec navrhoval opatrnější postup, kdy kritizoval zejména nedostatečné zabezpečení vzdělávání bohoslovců v semináři, předepsané Kodexem kanonického práva, nevyhovující statut fakulty, jež neodpovídá požadavkům současnosti, a nedostatečné zohlednění práva

47/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 28. 2. 1921; C. Micara P. Gasparimu, 28. 2. 1921, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 576, ff. 53–54; P. Gasparri C. Micarovi, 17. 4. 1921, ibid., f. 55; P. Marek – M. Šmíd: *Arcibiskup František Kordač*, s. 28, 66.

48/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 11. 11. 1920; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 36.

49/ Jarmila Zapletalová: Norbert Klein – poslední německý biskup v Brně a první klerikální velmistr Řádu německých rytířů, in: *Jan Šrámek a jeho doba*, ed. Pavel Marek, Brno 2011, s. 346–354.

biskupů, kteří se nemohou svobodně vyslovovat ke kvalitám profesorů na fakultě.⁵⁰

Československá vláda, která se rezignací na formaci kněží na Slovensku obávala nárůstu možné opozice v rámci katolické církve, navrhovala pro začátek zachovat provizorní režim, ale Svatý stolec chtěl fakultu otevřít teprve v okamžiku, kdy budou všechny předpisy, stanovy a nařízení řádně připraveny. Ve slovenských poměrech zásadně trval na šestiletém studiu teologie a nastavení přísnější formy studia, která by se následně stala vzorem pro studium kněží v republice obecně. Situace se protahovala, protože do ní vstupovaly ještě další faktory, např. československý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta se obával, že nastavení odlišné podoby studia bohosloví v Praze a Bratislavě zhorší vztahy mezi Čechy a Slováky, kteří si budou stěžovat, že studium teologie v Praze představuje snazší cestu k získání doktorátu.⁵¹

Záležitost se navíc komplikovala tím, že československá vláda odmítala financovat teologickou fakultu, aniž by disponovala vlivem na obsazování profesorských míst a postů vedoucích kateder. Vliv na jejich jmenování včetně sesazování si toužil udržet rovněž Svatý stolec, který tak chtěl mít možnost kontrolovat odbornou teologickou kvalitu vyučujících. Z domácích ordinářů podporoval stanovisko československé vlády pražský arcibiskup František Kordač, jenž je tlumočil ministru školství Josefu Šustovi.⁵²

Při projednávání zmíněné záležitosti se před katolickou církví otvírala otázka daleko složitější, a to nutnost reformy kněžské výchovy, která by měla jednotnou podobu v celé republice. Zvažovala se rovněž možnost vyvázání Teologické fakulty české univerzity v Praze ze svazku Univerzity Karlovy. Poněvadž Svatý stolec stále intenzivněji zvažoval možnost zřízení generálního semináře v Bratislavě v čele s kancléřem, jímž by se stal buď nitranský, či banskobystrický biskup, nechtěl se ve svých rozhodnutích unáhlit. Na druhé straně o brzké uzavření otázky usilovala československá vláda, která si uvědomovala, že její vliv v semináři bude daleko menší než na fakultě. Jako *důvod* pro další jednání argumentovala skutečností, že již došlo ke jmenování nových profesorů fakulty, což však nebylo pro Svatý stolec podstatné, neboť ten byl ochoten jejich osoby akceptovat i v případném semináři. Celá kauza kolem teologické fakulty a jejího technického, odborného, finančního

50/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920–1921, Krofta, 31. 3. 1920 a v dalších Kroftových zprávách; Kordač Benediktovi XV., 30. 11. 1921, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, III periodo, fascicolo 6, ff. 12–14.

51/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921–1922, Krofta, 31. 10. 1921, resp. Niederle, 3. 1. 1922; AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 23, fascicolo 100.

52/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921–1922, Krofta, 31. 10. 1921, resp. Niederle, 3. 1. 1922; AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 23, fascicolo 101.

a teologického zajištění postupně utichla, respektive se v námi sledovaném období dostala do slepé uličky.⁵³

Svatý stolec se domníval, že je otázka kněžské formace, včetně nezbytné disciplíny, předpokladem kvalitní duchovní správy, a proto nechtěl v tomto bodě ustoupit. Podobné nešvary si uvědomoval rovněž u řeholníků, kteří jsou *korumpováni* bohatstvím řádů, jak vyplývá ze zpráv československého vyslance u Svatého stolce Kamila Krofty.

Velmi složitou diskusí otevíralo téma nového ohrazení diecézí, které bylo nezbytné provést zejména na východě země, aby se hranice duchovní správy kryly se státními hranicemi. V tomto ohledu se obě strany – Svátý stolec i československá vláda – shodovaly, poněvadž považovaly poměry po roce 1918 za novou zkušenost zcela zásadního rozměru. Principiální povahy nabývaly změny hranic diecézí především na východě země. V Čechách a na Moravě se sice nacházely části diecézí se sídlem v sousedních zemích, a to farnosti vídeňské a řezenské arcidiecéze a vatislavské a svatohippolytské diecéze, ale nejednalo se o rozsáhlá území. Pražské arcidiecézi připadlo po roce 1918 Kladsko, které bylo v polovině 18. století s větší částí Slezska od českých zemí odděleno a připojeno k Prusku. V roce 1919 se českobudějovická diecéze zvětšila o Vitorazsko a brněnská diecéze o Valticko a o rok později olomoucká arcidiecéze o Hlučínsko, čímž se vlekly složité záležitosti právního vyřešení majetkové podstaty (arci)diecézí.⁵⁴

S ohledem na Slovensko, které představovalo těžiště jednání ohledně ohrazení diecézí, však bylo nezbytné vyčkat na podpis Trianonské smlouvy, jež stanovovala hranice nového maďarského státu jakožto nástupce Uherska; ta byla podepsána až v červnu 1920.⁵⁵

Nejsložitější se jevila otázka vyvázání farností slovenské části ostríhomské arcidiecéze z církevní pravomoci ostríhomského arcibiskupa a maďarského primase Jánose Csernocha, aby nadále nedisponoval vlivem na Slovensko. Československá strana požadovala z této části arcidiecéze vytvořit samostatné biskupství, v čemž ji podporoval Svátý stolec, který si současně uvědomoval zmenšení moci a vlivu zmíněného primase, což nechtěl dopustit. Československá vláda byla ústy Kamila Krofty ochotna uvažovat o návratu

53/ G. Habrman C. Micarovi, 29. 11. 1919, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, f. 51; Emília Hrabovec: *Dlhá cesta k Rímskokatolickej bohosloveckej fakulte v Bratislave*, Bratislava 2008.

54/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920–1921, Krofta, 31. 3. 1920, resp. 30. 9. 1921; Damián Němec: Modus vivendi z roku 1928 z pohledu kanonického práva, *Dialog Evropa XXI* 14, č. 1–4 (2004), s. 29; Miloš Trapl: Změny církevní správy na Moravě a ve Slezsku v důsledku Modu vivendi z roku 1928, in: *Vývoj církevní správy na Moravě. XXVII. mikulovské sympozium 9.–10. října 2002*, ed. Emil Kordiovský, Brno 2003, s. 151.

55/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 28. 2. 1921; C. Micara P. Gasparri-mu, 15. 11. 1920, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 588, f. 1, resp. f. 13; P. Gasparri C. Micarovi, 19. 12. 1920, ibid., ff. 17–18.

části majetku arcidiecéze na Slovensku, pokud dosáhne vymanění východní části země z Csernochovy církevní pravomoci. Třebaže probíhala jednání, definitivní stanovení nových diecézních hranic vyřešil až tzv. *modus vivendi* na přelomu let 1927/1928; jeho aplikace však trvala téměř celá třicátá léta 20. století.⁵⁶

Správou slovenské části ostríhomské arcidiecéze měl být pověřen apoštolský administrátor, který by podléhal Svatému stolci, nikoliv ostríhomskému arcibiskupovi Jánosi Csernochovi. Obě strany, československá a vatikánská, hledaly vhodného kandidáta, který by se mohl tohoto náročného úkolu zhostit; věrného kněze a loajálního občana Československé republiky. Uvažovalo se, že se postavení apoštolského administrátora dostane na stejnou úroveň jako postavení biskupa. Zatímco Svatý stolec usiloval o jmenování některého ze slovenských kněží, který by byl seznámen s touto oblastí a znalý obou jazyků farníků, maďarští věřící požadovali jmenování maďarského kněze. Problém přinášela skutečnost, že pouze málo Maďarů hovořilo též slovensky. Poněvadž chtěl Svatý stolec alespoň formálně vytvořit dojem, že se zmíněná otázka dotýká rovněž osoby Jánose Csernocha, oslovila jej s formálním dotazem ohledně výběru vhodné osobnosti na post administrátora.⁵⁷

Nebyl to však Vatikán, kdo by na obsazení postu apoštolského administrátora ve slovenské části ostríhomské arcidiecéze spěchal. K rychlejšímu jednání směřovala především československá vláda, zatímco Svatý stolec chtěl nejprve uzavřít otázku finančního odškodnění sesazených maďarských biskupů v Nitře a v Banské Bystrici. Kamil Krofta proto tlačil na sekretáře Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Bonaventuru Cerrettiho, aby Řím přehodnotil své priority a jmenoval administrátora co nejdříve. Skutečně se mu to podařilo, takže se Svatý stolec pustil do výběru vhodných osobností. Rozhodoval se zejména mezi čtyřmi vhodnými osobnostmi, se znalostí obou jazyků, přijatelnými rovněž pro československou vládu. Za zmíněných kandidátů – Pavol Jantausch, Michal Bubnič, Štefan Rovenský a Andrej Hlinka – upřednostňoval Svatý stolec ústy Clementa Micary vynikajícího a respektovaného kněze Michala Bubniče, jehož naopak z politických důvodů odmítala československá vláda.⁵⁸

56/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920–1921, Krofta, 31. 3. 1920, resp. 11. 6. 1920, resp. 28. 2. 1921, resp. 12. 4. 1921 atd.; Jiří Koníček: *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa. Církevně-politický vývoj v letech 1918–1993*, Olomouc 2005; Eva Hajdinová: *Provádění modu vivendi a složitá jednání v církevně-majetkových záležitostech na přelomu dvacátých a třicátých let*, in: *Československo a Svatý stolec, V. Éra nuncia Pietra Ciriachiho*, ed. Pavel Helan – Eva Hajdinová, Praha 2020, s. 147–201.

57/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 28. 2. 1921; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 9.

58/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 28. 2. 1921; P. Gasparri C. Micarovi, 24. 12. 1921, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 9, ff. 4–6.

V říjnu 1921 hovořil Kamil Krofta se slovenskými církevními představiteli v Římě o obsazení stolce apoštolského administrátora v Trnavě. Ti mu sdělili, že podpora Michala Bubniče není mezi slovenskými ordináři rozhodně jednoznačná. Členové Československé strany lidové v čele s Janem Šrámkem naopak jeho volbu odmítali, protože zmíněný slovenský duchovní byl favoritem maďarského primase Jánose Csernocha, který o jeho kvalitách zřejmě přesvědčil i apoštolského nuncia. Nitranský biskup Karol Kmeťko sice označil Michala Bubniče za dobrého kněze a horlivého muže, ale z hlediska československého státu za povahově nespolehlivého. Daleko vhodnější kandidáty spatřoval v osobách Andreje Hlinky či Pavla Jantausche.⁵⁹

Otázka projednávaných kandidátů snad mohla být příslibem opětovného otevření záležitostí slovenské části ostríhomské arcidiecéze. Kamil Krofta se před církevními představiteli Svatého stolce vyslovil v oboustranný, myšleno církevní i státní, prospěch úspěšného vyřešení této otázky, poněvadž ani jedna strana nemohla mít prospěch z cizího vlivu na svém území, respektive ve svých diecézích. Aby přiměl Svatý stolec k jednání, prohlásil československý vyslanec, že se již obě strany shodly na sjednocení církevních a státních hranic. Následně pak trval na obsazení postu apoštolského administrátora v Trnavě.⁶⁰

Palčivým tématem, jež bylo ostatně otevřeno již v době světové války, kdy vůdčí představitel československého zahraničního odboje Tomáš Garrigue Masaryk rokoval s americkými katolíky českého původu na katolickém sjezdu ve Washingtonu v červnu 1918, byla otázka odluky církve od státu.⁶¹ V poměrech po roce 1918 se Svatý stolec pochopitelně obával jejího radikálního provedení, jež mohlo ohrozit věc katolické církve. Proto odmítl radikální návrh odluky levicového politika a právníka Theodora Bartoška, který ovšem nepodporovala ani československá vláda, ale byl ochoten uvažovat o rozluce navrhované ministrem zahraničí Edvardem Benešem, jež katolíkům slibovala udržení církevního majetku. Předmětem vzájemných úvah při československo-vatikánských jednáních se staly brazilské a francouzské odlukové zákony, třebaže obě strany uvažovaly především o smírném narovnání poměrů v linii stát–církev. Katolická církev se tak na odluku neochotně připravovala, protože ji prosazovaly hlavní autority v zemi, zejména prezident republiky, ministr zahraničí a vláda. Měla však proběhnout po francouzském, nikoliv po brazilském způsobu.⁶²

59/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 31. 10. 1921; P. Gasparri C. Micarovi, 13. 4. 1923, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, f. 9.

60/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 31. 10. 1921, resp. 30. 11. 1921; C. Micara P. Gasparrimu 10. 3. 1921, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 559, ff. 16–19.

61/ Marek Šmíd: *Vatikán a české země v letech 1914–1918*, Brno 2020, s. 138.

62/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 18. 12. 1920; C. Micara P. Gaspar-

Vatikán byl ochoten akceptovat odluku pouze tehdy, pokud by byla provedena spravedlivě, bez násilí a finančního oslabení církve. Z povahy věci ji však odmítal, protože odporovala jeho názoru na poměr státu a církve, ale připouštěl, že se s ní smíří. Po zkušenosti s událostmi ve Francii, Mexiku či Portugalsku si církev uvědomovala, že odluka může být církvi prospěšnější než jednota se státem, který katolickou církev zotročuje.

Československá vláda chtěla připravit návrh odlukového zákona sama a následně jej předložit Svatému stolci, který by jej neochotně toleroval, jak naznačoval při jednáních státní sekretář Pietro Gasparri. V poválečném ovzduší se silnou politickou levicí ve vládě nebylo totiž možné pomýšlet na konkordát s Československem. Kromě odlukového zákona chtěla vláda připravit zvláštní smlouvu, jež by Československu přiznávala stejná práva jako jiným státům, přičemž by upravovala otázky praktické církevní povahy, např. jmenování biskupů. Inspiraci spatřovala československá strana v provedení portugalské odluky, která, ač poměrně radikální, umožňovala Lisabonu nadále udržovat portugalské vyslanectví u Svatého stolce. Ukazovala současně, že Svatý stolec je nakloněn k diskusi s tím režimem, jenž církev nezabavuje svobodné existence.⁶³

S otázkou odluky církve od státu úzce souvisela otázka církevního majetku. Svatý stolec se obával, že odstranění finanční základny znemožní činnost kněžím i řeholníkům, třebaže mu nebyla cizí myšlenka na omezení majetku některých klášterů. Byl ochoten souhlasit, aby byly rozsáhlé církevní statky prodány, ale požadoval, aby prostředky za jejich odprodej zůstaly katolické církvi. Československá vláda každopádně neusilovala o zabavování církevního majetku bez náhrady, ale uvažovala o vytvoření církevního finančního fondu, v němž by se shromažďovaly prostředky za vykoupené církevní statky. Ty by církev za státního dozoru spravovala, což byl ochoten připustit i apoštolský nuncius v Praze Clemente Micara. Státní sekretář Pietro Gasparri naopak nebyl tomuto řešení nakloněn, poněvadž měl s církevním fondem špatné zkušenosti z Itálie.⁶⁴

Je možná překvapivé, že se katoličtí hodnostáři prodeji církevního majetku primárně nebránili, ale žádali, aby byly statky prodány za adekvátní částku a peníze ponechány ke správě církve i v její prospěch. Komplikace přinášely zejména statky cizích (arci)biskupů, jejichž farnosti se nacházely na

rimu, 1. 10. 1920, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, III periodo, fascicolo 3, ff. 11–14, resp. AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 10, fascicolo 40, ff. 150–159; J. Dejmek: Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem, s. 235–236.

63/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920, Krofta, 18. 12. 1920; Marek Šmíd: Jednání Jana Šrámka ve Vatikánu ve dvacátých letech 20. století, *Časopis Matice moravské* 131, č. 1 (2012), s. 65–88.

64/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 16. 3. 1921, resp. 31. 10. 1921; AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 28, resp. Austria, IV periodo, fascicolo 20.

území Československa, a naopak české farnosti v zahraničí. Precizace těchto složitých otázek si žádala čas a komplexní řešení, aby nebyl vytvořen pouze provizorní stav. Konkrétně se jednalo např. o statky vratislavského biskupství ležící na území Československa. Ty nemohly být uznány za majetek pouze československých katolíků vratislavské diecéze, neboť náležely diecézi jako celku, nikoliv pouze věřícím v Československu. Vláda navrhovala, aby se tyto statky buď prodaly a z jejich prodeje bylo vyplaceno vratislavské biskupství, nebo se daly do správy společné komise zástupců státu a církve a finance se následně rozdělily. Ohledně otázky statků německé diecéze ve Vratislavi bylo každopádně nezbytné vyčkat na definitivní uznání hranic Československa, což složitou záležitost ještě více protahovalo.⁶⁵

V polovině roku 1921 informoval československý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta ministerstvo zahraničí v Praze, že není možné statky vratislavského biskupství prodat, protože se jedná většinou o lesy, které nelze dělit a předat drobným vlastníkům. Otázka vratislavských statků pronikala československo-vatikánskými vztahy ještě dlouhou dobu, poněvadž se plně projevovaly rozdílné představy vratislavského biskupa, československé vlády a Svatého stolce. Na rychlém vyřešení celé kauzy trval především posledně zmíněný Svatý stolec, který toužil vyhovět naléhání vratislavského biskupa Adolfa Bertrama.⁶⁶

Církevní představitelé Svatého stolce pomýšleli poměrně záhy na rozšíření české koleje v Římě, jež umožňovala kněžím získávat kvalitnější filozofické a teologické vzdělání na papežských univerzitách ve Věčném městě. Po vstupu Itálie do první světové války museli čeští bohoslovci Řím opustit, ale od podzimu 1919 se mohli první studenti na jih opět vrátit. Poněvadž bylo po roce 1918 umožněno na koleji studovat rovněž bohoslovcům ze Slovenska, byla nyní i slovenská strana včetně nových ordinářů zainteresována na kvalitní duchovní formaci v Římě. Ze Slováků ji finančně podporoval zejména americký bankéř slovenského původu Michal Bosák, který tímto krokem usiloval o navýšení počtu slovenských studentů.⁶⁷

Jak jsme naznačovali výše, nejen záležitosti simultánního užívání kostelů příslušníky katolické církve i Církve československé, nýbrž i nevyřešené spory ohledně vracení zabraných kostelů jitřily československo-vatikánské diplomatické styky, jak ukázal první sjezd náboženských obcí posledně zmíněné církve ve dnech 8. a 9. ledna 1921. Zatímco Kamil Krofta měl pro jejich postup i pro využívání kostelů katolické církve pochopení, Pietro Gasparri

65/ AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 12, fascicolo 46.

66/ Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, kart. č. 2B, originál strojopisu *Vatikán a Československo za První republiky*; A. Bertram T. Valfrè di Bonzovi, 26. 6. 1919, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 10, fascicolo 39, ff. 8–9 P. Gasparri A. Aratovi, 16. 8. 1923, *ibid.*, busta 12, fascicolo 46, f. 176.

67/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 3. 1. 1921.

simultaneitu odmítal a vyjadřoval opakovaně přesvědčení, že schizmatické hnutí brzy úplně zanikne. V závěru téhož roku sledoval Svatý stolec se značným zájmem cestu reformního kněze Matěje Pavlíka do Bělehradu, kde byl dne 25. září vysvěcen pravoslavným biskupem pro Moravu a při postřihu přijal jméno Gorazd.⁶⁸

Když však Kamil Krofta naznačil, že by ostré vystupování katolíků proti věřícím Církve československé mohlo vést ke krveprolití, státní sekretář Pietro Gasparri uznal, že je potřeba postupovat klidně a nenásilně, přičemž vyjádřil ochotu církve vyčkat a simultaneitu neochotně trpět. Trval však na uznání práva katolické církve na kostely, což s sebou ovšem přinášelo řadu problémů, zejména otevíralo složitou otázku vlastnictví kostelů či diskusi nad (ne)užíváním některých církevních staveb. Postupem doby byl Svatý stolec spíše ochotnější přenechat některý z nevyužívaných kostelů věřícím Církve československé, než aby souhlasil s jejich společným *katolicko-husitským* – ve svých očích schizmatickým – používáním.⁶⁹

Svatý stolec se obával, že vláda simultánní používání kostelů nařídí zákonem, což se však nestalo. Státní sekretář Pietro Gasparri litoval pochybení pražského arcibiskupa Františka Kordače, který neprozřetelně svolil, aby byly nepoužívané kostely katolické církve odevzdány k používání Církvi československé, což Gasparri nepovažoval za správné rozhodnutí. Domníval se, že katolický kostel nemůže být v žádném případě odňat katolíkům a odevzdán schizmatikům. Svatý stolec následně církevní hodnostáře v republice instruoval, aby ve všech diecézích proti zabírání kostelů protestovali a v žádném případě nesouhlasili s jejich předáváním nové církvi.⁷⁰

S nově příchozími informacemi z Československa se církevní představitelé Svatého stolce postupně připravovali na konfrontaci s Církví československou. Bylo jim na jedné straně příjemným ujištěním, že se k nové církvi přidalo pouze málo kněží a veřejnosti známých věřících, přivítali i informace, že hnutí vzbudilo zájem spíše z národních a politických důvodů než z náboženských pohnutek. Na druhé straně si byli vatikánští hodnostáři vědomi skutečnosti, že schizmatické hnutí přitáhlo statisíce věřících v Československu, většinou bývalých katolíků. Kamil Krofta, jak naznačoval při jednání s Vatikánem, spatřoval příčiny tohoto úspěchu mladé církve v její agitaci ve prospěch českých bohoslužeb, oživujících husitské tradice, jež byly reakcí

68/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 28. 2. 1921; C. Micara P. Gasparri-mu, 17. 5. 1921, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 1, ff. 34–35; F. Cherubini P. Gasparri-mu, 25. 9. 1921, ibid., f. 51.

69/ C. Micara P. Gasparri-mu, 3. 12. 1921, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 2, ff. 44–45; Pavel Marek: K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica* 34 (2008), s. 59–73.

70/ P. Gasparri C. Micarovi, 19. 12. 1920, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 588, f. 68; Benedikt XV. F. Kordačovi, 29. 1. 1920, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 15, fascicolo 68, ff. 26–28.

reformních kněží na nedostatečné či nedůsledné ústupky ze strany římské kurie po roce 1918.

Třebaže sekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Bonaventura Cerretti odmítal další ústupky, které hrozily vytlačením latiny a zavedením národních jazyků přerůst v rozpad univerzální světové církve, jak se tehdy představitelé Svatého stolce obávali, byl si vědom, že napjatou situaci není možné řešit konfrontací. Kamil Krofta jej přesvědčil, že zde musí Svatý stolec ustoupit a společně s československou stranou spornou záležitost vyřešit po dobrém. Vatikán proti simultaneitě protestoval i nadále, ale nemohl s ní v československé realitě udělat více.⁷¹

Při rokování s Vatikánem řešil Kamil Krofta rovněž dramatické politicko-náboženské poměry, jež poválečný vývoj událostí v Evropě přinášel. Je logické, že větší pozornost věnoval dění ve střední Evropě, neboť mělo bezprostřední vliv na události v Československu. Právě ono sledování poměrů v sousedních zemích dobře poukazuje na zájem Svatého stolce o blaho církve především v Rakousku a Maďarsku, přičemž odráží jistou nostalgii Svatého stolce po pádu Rakousko-Uherska. Nebylo žádným tajemstvím, že již od Velké války sympatizoval státní sekretář Pietro Gasparri a mnozí další kardinálové s habsburskou monarchií, za jejíž záchranu se zasazoval papež Benedikt XV. až do posledních dní světového konfliktu.⁷²

Prostřednictvím Kroftových zpráv tak pronikáme do Rakouska v době působení Francesca Marchetti Selvaggianiho jako apoštolského nuncia ve Vídni. Jeho diplomatický vliv Svatý stolec velmi brzy postřehl a dokázal ho v politickém milieu země zužitkovat ve prospěch katolického náboženství prostřednictvím Křesťanskosociální strany v čele s profesorem morální teologie v Salcburku a ve Vídni Ignazem Seipelem. Právě v době jeho přítomnosti v zemi stanul její předseda v čele vládního kabinetu, který se musel potýkat s poválečnými těžkostmi, zejména s masovou inflací a rostoucí nezaměstnaností. Potvrzením správnosti Seipelova politického kurzu se v očích Vatikánu stala jeho návštěva Věčného města v dubnu 1923.⁷³ Svatý stolec opakovaně žádal československou stranu o pomoc ve prospěch strádajícího Rakouska.

Československo-vatikánské styky načas zjitřily rovněž události v Maďarsku, kde se rakouský excísař Karel I. během Velikonoc 1921 inkognito vrátil do Budapešti a pokusil se o znovunastolení monarchie. Po týdenním pobytu v Szombathely v západním Maďarsku se však přesvědčil o neperspektivnosti

71/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 28. 2. 1921; AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 593.

72/ Marek Šmíd: *Vatikán a první světová válka. Proměny zahraniční politiky Svatého stolce v letech 1914–1918*, Brno 2016, s. 26.

73/ AA. EE. SS., Austria, IV periodo, fascicolo 20, f. 44; *L'Osservatore Romano*, 6. 4. 1923; *Il Giornale d'Italia*, 4. 4. 1923; Marek Šmíd: Diplomatické styky Svatého stolce a Rakouska v období mezi světovými válkami, *Historický obzor* 29, č. 7–8 (2018), s. 180–182.

svých snah a vrátil se zpět do Švýcarska. Státní sekretář Pietro Gasparri byl ke Karlově pokusu o státní převrat skeptický, domníval se, že se jeho nerozumný hazardní podnik nezdaří, protože nemá podporu mezi politickými elitami Maďarska. Kamil Krofta byl informován, že Karlovým důvěrníkem v zemi je ostríhomský arcibiskup János Csernoch, který se v Československu neteší velké důvěře; Karlův pád by Csernochovu pozici v této zemi ještě zkomplikoval. Po neúspěchu Karlova puče byl státní sekretář potěšen, že se vše obešlo bez krveprolití.⁷⁴

Třebaže neměl Vatikán na excísařově pokusu žádný podíl, možnost návratu Habsburků na maďarský trůn mu nebyla proti mysli. Když Karel I. Habsburský svůj pokus o návrat na uherský trůn v říjnu 1921 zopakoval, choval se Svatý stolec k jeho dobrodružství opět značně zdrženlivě. Vatikánský list *L'Osservatore Romano* o něm uveřejňoval pouze zprávy agentur, přičemž se zdržoval vlastního úsudku – sympatií – o excísařově podniku. Státní sekretář jej považoval za naivní nepromyšlenou akci mladého hazardéra, a proto nechápal přemrštěnou reakci Československa, obávajícího se maďarského vojenského vpádu na Slovensko.⁷⁵

V průběhu roku 1921 došlo ke dvěma významným změnám ve vrcholných úřadech římské kurie, které československé straně zkomplikovaly jednání s vatikánskou stranou. Na dlouho uprázdněný stolec apoštolského nuncia v Paříži usedl po opětovném navázání diplomatických styků Svatého stolce s Francií v roce 1921 dosavadní sekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Bonaventura Cerretti, jenž vyvažoval Gasparriho strohost a odměřenost. Cerrettiho nástupcem se dne 29. června 1921 stal Francesco Borgongini Duca, nikoliv však jako sekretář, ale podsekretář. Kamil Krofta v tom sice spatřoval na jedné straně jen formální rozdíl, na druhé straně se domníval, že není pochyb, že jmenování Francesca Borgongini Ducy podsekretářem odráží – v porovnání s jeho předchůdcem – menší osobní význam. Dodal, že Francesco Borgongini Duca je v diplomatických kruzích málo znám a nepokládá se za vynikající osobnost. Na sekretáře byl Francesco Borgongini Duca povýšen v říjnu 1922.⁷⁶

Většina jednání československého vyslance se Svatým stolicem probíhala s Bonaventurou Cerrettim, resp. Francescem Borgongini Ducou, a Federicem Tedeschinim, resp. Giuseppem Pizzardem, státní sekretář Pietro Gasparri nebyl o československých poměrech podrobně informován. V roce 1921, po odchodu Federica Tedeschiniho na post apoštolského nuncia v Madridu, se

74/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 12. 4. 1921.

75/ Ibid., Krofta, 31. 10. 1921; C. Micara P. Gasparrimu, sine dato, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 44, ff. 17–25.

76/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921–1922, Krofta, 3. 7. 1921, resp. Pallier, 31. 10. 1922.

novým zástupcem státního sekretáře stal vzdělaný, pracovitý a loajální Giuseppe Pizzardo, jenž se těšil mimořádné důvěře státního sekretáře Pietra Gaspariho.⁷⁷

V roce 1921 byl československý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta svědkem obnovy diplomatických styků Svatého stolce s Francií. Ty byly přerušeny na přelomu let 1904/1905, kdy třetí Francouzská republika provedla radikální odluku církve od státu. Na dekrety francouzské vlády reagoval papež Pius X. s bojovným odhodláním v encyklice *Vehementer Nos* v únoru 1906. K narovnání diplomatických styků, jak jsme již naznačili, došlo krátce po skončení první světové války v roce 1921, kdy se diplomatickým zástupcem Vatikánu v Paříži stal zástupce Svatého stolce na Pařížské mírové konferenci a sekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Bonaventura Cerretti. Francouzským velvyslancem u Svatého stolce byl jmenován politik Demokratické republikánské strany Charles Jonnart, který se těšil značným sympatiím mezi církevními představiteli Svatého stolce. Jeho sídlem se stal rozsáhlý palác Borghese nedaleko československé legace.⁷⁸

Podobně dynamickým obdobím procházely rovněž diplomatické styky Svatého stolce s Velkou Británií, čehož si byl dobře vědom i československý vyslanec.⁷⁹ V průběhu válečné doby byly britsko-vatikánské vztahy naplněny starostmi o celou řadu problémů, především misijní povahy. Rozsáhlé koloniální državy Velké Británie, zejména v Indii a na Cejlonu, ale rovněž na Blízkém i Dálném východě, na sebe vázaly otázky církevní správy a její reprezentace. Značně složitou otázku představoval taktéž náboženský neklid v Irsku, který ve svém důsledku ohrožoval poměrně dobré vztahy Velké Británie s Vatikánem, takže byl záměrně marginalizován.⁸⁰

V říjnu 1916 nahradil britského vyslance u Svatého stolce Henryho Howarda, jenž odešel ve věku 73 let do důchodu, mladší kolega, dvaapadesátiletý diplomat John Francis Charles, hrabě Salis, též zbožný katolík, který na místě setrval do počátku dvacátých let 20. století. V roce 1922 jej vystřídal diplomat Odo Russell. Pro církevní představitele Svatého stolce byl kontakt se zástupci ostrovní velmoci o to cennější, že prostřednictvím britského vyslance mohli usilovat rovněž o vzhled do událostí na Blízkém východě, který se tradičně

77/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 31. 7. 1921; K. Krofta: *Diplomatický deník*, s. 105, 165; J. Dejmek: *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem*, s. 227, 240.

78/ Robert Boyce: *French Foreign and Defence Policy 1918–1940. The Decline and Fall of a Great Power*, London – New York 2005; Jules Delahaye: *La reprise des relations diplomatiques avec le Vatican*, Paris 1921; André Latreille: *Pio XI e la Francia*, in: *Pio XI nel trentesimo della morte (1939–1969). Raccolta di studi e di memorie*, ed. Carlo Confalonieri, Milano 1969, s. 590–619.

79/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 30. 9. 1921.

80/ M. Šmíd: *Vatikán a první světová válka*, s. 55.

těšil vysokému zájmu katolíků s ohledem na místa spjatá se životem Ježíše Krista.⁸¹

Se značným zájmem byly sledovány události v Itálii, na nichž byli církevní hodnostáři Svatého stolce bytostně zainteresováni. Jak potvrzoval československý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta, obě strany – stát a církev – měly zájem na vyřešení tzv. římské otázky, která jitřila jejich vzájemné vztahy od poslední třetiny 19. století. Oboustranná jednání byla otevřena již na jaře 1919, kdy o novém uspořádání vztahů mezi Svatým stolicem a Itálií jednali předseda vlády Vittorio Emanuele Orlando a sekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Bonaventura Cerretti, avšak pádem Orlandova kabinetu v červnu 1919 došlo k jejich přerušení. K pokračování jednání o římské otázce došlo záhy během Nittiho vlády v období mezi červnem 1919 a červnem 1920, ale ani ono nebylo zakončeno úspěchem.⁸² Ačkoliv obě strany vykazovaly ochotu jednat a zlepšit poměry, bylo podle Kamila Krofta potřeba překonat ještě velké obtíže, než by mohlo mezi nimi dojít k zásadnímu narovnání.

Diplomatické styky mezi Vatikánem a Jugoslávií byly navázány v březnu 1920, kdy se zástupcem Svatého stolce v Bělehradě stal titulární arcibiskup a někdejší apoštolský internuncius na Haiti Francesco Cherubini. Třebaže se vzájemné vztahy vyvíjely v meziválečném období poměrně korektně, bez výraznějších diplomatických roztržek a ostrých ideových konfrontací, československý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta byl přesvědčen, že Svatý stolec straní při sporech Jugoslávie s Itálií samozřejmě druhé uvedené zemi.⁸³

Značně kritický postoj si Svatý stolec udržoval nejen ke Společnosti národů, ale rovněž k výsledkům Pařížské mírové konference let 1919–1920. Benediktovy varovné hlasy podrobily kritice poválečné mírové uspořádání, jež papež odsoudil v encyklice *Pacem Dei munus* dne 23. května 1920. V prostředí římské kurie rozhodně nebyl jeho hlas osamělý, takže i státní sekretář Pietro Gasparri vyslovil názor, že je nový řád po první světové válce nespravedlivý. Představitelé Svatého stolce považovali Společnost národů za *produkt* vítězů války, kteří nedbali hlasu poražených. Kamil Krofta jejich kritickému postoji rozuměl, takže chápal touto optikou Společnost národů jako konkurenci mravní vážnosti a mezinárodního rozsahu římského katolicismu.⁸⁴

81/ Marek Šmíd – Aleš Černý: Cesta ke zřízení britského vyslanectví u Svatého stolce v roce 1914 a její církevně-politický kontext, *Verbum historiae* 8, č. 1 (2020), s. 16–18.

82/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 30. 9. 1921, resp. 30. 11. 1921; Marek Šmíd: *Vatikán a italský fašismus 1922–1945*, Praha 2018, s. 28, 35.

83/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 30. 11. 1921; AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 585, ff. 49–56.

84/ *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale* XII, (1920), s. 209–218; C. Micarra P. Gasparri, 10. 3. 1921, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 559, ff. 16–19; Marek Šmíd: *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, Praha 2019, s. 46.

Nebyly to nicméně pouze otázky *světové politiky*, které do československo-vatikánských diplomatických styků vstupovaly, ale především agenda církevních poměrů Československa. Kromě toho sledoval Svatý stolec prostřednictvím apoštolského nuncia Micary politicko-kulturně-společenské poměry Československa, zejména informace o aktuálním dění v zemi, významu a vlivu konkrétních politických stran a jejich představitelů, zahraniční politice, hospodářské situaci, kulturních poměrech, sociálním klimatu, postavení národnostních menšin v zemi, fungování parlamentu, složení vlád, každodenních politických událostech a v neposlední řadě vnímal vztah představitelů státu, vlády, parlamentu a významných osobností ke katolické církvi a náboženství. V roce 1921 si všímal i zhoršujícího se zdravotního stavu prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka, na nějž se názory vatikánských představitelů též lišily.⁸⁵

Velmi pozorně sledoval Svatý stolec ve dvacátých letech především Masarykovy pobyty na území Itálie, které snad mohly slibovat při osobním setkání představitelů obou stran zlepšení chladných vztahů. Bývalo totiž zvykem, že každá významná politická osobnost, jež do Říma zavítala, spojila návštěvu italského krále s návštěvou papeže. Svoji první prezidentskou, téměř tříměsíční rekonvalescenční, návštěvu Itálie strávil Tomáš Garrigue Masaryk na ostrově Capri. Dne 15. července 1921 zavítal československý prezident i do hlavního města Říma, kde se o tři dny později soukromě setkal s králem Viktorem Emanuele III., avšak papeže Benedikta XV. nenavštívil.⁸⁶

Ve svých zprávách do Prahy se Kamil Krofta zmiňoval rovněž o četných návštěvách českých a slovenských poutníků do Věčného města, přičemž nejvýznamnější osobnosti vítal osobně na římském vlakovém nádraží. S nimi někdy přijížděli i (arci)biskupové českých, moravských, slovenských a podkarpatských diecézí, jako např. v říjnu 1921 Antonín Cyril Stojan, Šimon Bárta, Karel Kašpar, Karol Kmeťko, Marián Blaha, Ján Vojtaššák či Augustín Fischer-Colbrie, poslanci či senátoři Československé strany lidové, katoličtí novináři či významné osobnosti republiky. Značnou pozornost věnoval československý vyslanec ve své zprávě do Prahy osobnímu setkání s Andrejem Hlinkou, který v Římě pobýval na konci roku 1921. Významné delegace z Československa občas přijímal i papež Benedikt XV.⁸⁷

Těžké střety provázely československého vyslance Kamila Kroftu v diskusích s představiteli římské kurie o osobnosti Jana Husa. Zatímco on pro-

85/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 16. 3. 1921; C. Micara P. Gasparri-mu, 8. 3. 1921, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 602, ff. 61–62.

86/ C. Micara P. Gasparri-mu, 21. 7. 1921, AA. EE. SS., Austria-Ungheria, III periodo, fascicolo 602, f. 75; Marek Šmíd: Prezident Tomáš Garrigue Masaryk ve vatikánských archivech v letech 1918–1929, *Církevní dějiny* 3, č. 5 (2010), s. 39–50.

87/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 31. 10. 1921; AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 5, fascicolo 18, f. 13.

sazoval stanovisko vlády, církevní hodnostáři v Husovi spatřovali heretika a nepřítel Říma. Kamil Krofta však zástupce Svatého stolce přesvědčil, že se ministr zahraničí Edvard Beneš snaží záležitosti s katolickou církví řešit smířčím postojem a nekonfliktně, vlastně ku prospěchu samotné církve. Opakoval, že přítomnost předsedy Československé strany lidové Jana Šrámka ve vládě vede rovněž ke stabilizaci poměrů a brání ostrému proticírkevnímu kurzu v Československu.⁸⁸

Palčivý problém, který rovněž zaměstnával Svatý stolec, byla činnost katolicky orientovaných politických stran v Československu, což dobře odrážely první parlamentní volby v dubnu 1920. Třebáž v nich získala nejvyšší počet hlasů (25,70 %) Československá sociálně demokratická strana dělnická (1 590 520 hlasů a 74 mandátů v Poslanecké sněmovně), druhá skončila Československá strana lidová a Slovenská ľudová strana (699 728 hlasů a 33 mandátů) a třetí se umístila Německá sociálně demokratická strana dělnická (689 589 hlasů a 31 mandátů). Volební zisk obou křesťanských stran do sněmovny, Československé strany lidové a Slovenské ľudové strany, potvrzoval v očích církevních představitelů jak úspěch politického katolicismu v zemi, tak význam náboženství v životě mladé republiky, což je po počátečních obavách po vzniku republiky naplňovalo konečně optimismem.⁸⁹

V závěru roku 1921 uzavřel svoji vatikánskou misi československý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta, který byl přeložen do Vídně. Jeho odvoláním, jak uvedl chargé d'affaires Miloslav Niederle v listu do Prahy, „ztratilo Československo zástupce nad jiné povolaného, který ve Vatikánu získal si vážnosti a důvěry takové, že všichni nepokrytě litují jeho odchodu oceňující slovy nejuznávanějšími jeho ušlechtilý charakter i kvality učence a diplomata“. Dne 16. prosince mu bylo uděleno nejvyšší vatikánské vyznamenání – Papežský rytířský řád sv. Řehoře Velikého.⁹⁰

* * *

Kroftovým nástupcem se stal v dubnu 1922 diplomat, právník a bývalý vyslanec v Budapešti Václav Pallier. Jeho jmenování vyslancem u Svatého stolce bylo spíše improvizovaným rozhodnutím ministra zahraničí Edvarda Beneše než výsledkem dlouhodobé ideové linie směrem ke Svatému stolci. Předání pověřovacích listin nového československého diplomata papeži Piu XI. pro-

88/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 31. 10. 1921; C. Micara P. Gasparimu, 12. 7. 1920, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, III periodo, fascicolo 1, ff. 19–20, resp. fascicolo 2, ff. 49–50.

89/ Věra Olivová: *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 101. Do československého parlamentu bylo zvoleno šest poslanců-kněží, mj. Andrej Hlinka, Jan Šrámek či Karol Kmeťko.

90/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle, 3. 1. 1922; P. Gasparri C. Micarovi, 6. 10. 1921, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 9, fascicolo 38, f. 6.

běhlo dne 3. května.⁹¹ Mezi odchodem starého a příchodem nového vyslance u Svatého stolce informoval československé ministerstvo zahraničních věcí v Praze chargé d'affaires Miloslav Niederle, jehož zprávy jsou – v kvalitativním pohledu – jen chabým pokračováním přesných a výstižných Kroftových relací.

Dne 22. ledna 1922 zemřel papež Benedikt XV. Všechny významné deníky, zejména italské, jež stály uprostřed dění, informovaly o Benediktu XV. a jeho významu pro dnešní svět. Soustrast Svatému stolci zaslalo 54 vlád, včetně zástupců židovského i muslimského světa. Pohřeb Benedikta XV. se konal v chrámu sv. Petra o čtyři dny později. Ceremoniálu posledního rozloučení se zemřelým papežem se zúčastnili vysocí církevní hodnostáři a diplomaté, ostatním nebyl vstup umožněn. Za československou stranu na něm participoval chargé d'affaires Miloslav Niederle.⁹²

Sedm dní po pohřbu Benedikta XV. se setkal shromáždění kardinálů, aby zvolilo nového papeže. Této významné události se účastnilo 53 kardinálů, z toho 30 Italů, v průměrném věku 67 let, dalších sedm se konkláve nezúčastnilo. Finální rozhodnutí padlo teprve ve 14. kole dne 6. února 1922, kdy byl 259. papežem zvolen kardinál a milánský arcibiskup Ambrogio Damiano Achille Ratti, jenž přijal jméno Pius XI.⁹³

Achille Ratti se narodil dne 31. května 1857 v lombardském městě Desio u Monzy nedaleko Milána. Po maturitě na milánském lyceu vstoupil do kněžského semináře v Miláně, kde byl po skončení 3. ročníku vysvěcen na jáhna a stal se výpomocným učitelem latiny a matematiky v místním semináři. Na kněze byl vysvěcen v roce 1879, v letech 1882–1888 působil jako profesor teologie v semináři v Padově. V roce 1907 se stal prefektem slavné Ambrosiánské knihovny v Miláně. V roce 1911 se – na osobní přání papeže Pia X. – přestěhoval do Říma a začal působit ve Vatikánské knihovně, nejprve jako viceprefekt, od roku 1914 jako prefekt. Zde se rozhleděný Achille Ratti dostal do kontaktu se státním sekretářem kardinálem Pietrem Gasparriem, který brzy rozpoznal jeho mimořádné schopnosti a výjimečný talent. V roce 1914 jej papež Benedikt XV. jmenoval kanovníkem svatopetrské kapituly a apoštolským protonotářem extra numerum.

Po první světové válce působil Achille Ratti nejprve jako apoštolský viziátor pro Polsko a Litvu, později jako apoštolský nuncius ve Varšavě a v Hor-

91/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle, 3. 1. 1922, resp. Pallier, 31. 5. 1922; P. Gasparri C. Micarovi, 27. 3. 1922, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 9, fascicolo 38, f. 13; C. Micara P. Gasparrimu, 28. 3. 1922, ibid., f. 14, resp. ff. 15–16.

92/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle, 27. 1. 1922.

93/ *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale* XIV (1922), s. 132; Erminio Lora – Rita Simionati (ed.): *Enchiridion delle Encicliche*, V. Pio XI, Bologna 1998, s. 2; Marek Šmíd: Pohled na konkláve a volbu papeže Pia XI. z československé perspektivy, *Historický časopis* 63, č. 1 (2015), s. 145–146.

ním Slezsku (1919–1921). V napjaté atmosféře poválečné Evropy zmírňoval napětí mezi Poláky a Rusíny a udržoval korespondenci s ruskými katolíky a jejich biskupy. Během rusko-polské války v letech 1920–1921 osobně poznal a prožil hrůzy války v hlavním městě. V roce 1921, kdy se stal po smrti milánského arcibiskupa Andrey Carla Ferrariho jeho nástupcem a kardinálem, jeho polská mise skončila a on byl povolán zpět do Itálie. V roce 1922, jak jsme uvedli výše, stanul v čele katolické církve.⁹⁴

Po nástupu nového papeže se rovněž diplomatické styky Svatého stolce a Československa stabilizovaly, resp. vrátily do starých kolejí. Obnovena byla rokování ohledně osobního majetku nitranského a banskobystrického biskupa i statků ostříhomského arcibiskupa Jánose Csernocha v Československu, s čímž vláda souhlasila, ale bylo potřeba precizovat detaily k jednání.⁹⁵

Dne 7. února 1922 oznámilo ministerstvo zahraničí v Praze, že nemá proti vydání osobních věcí Vilmore Batthyányu námitky a slíbilo učinit potřebné kroky k povolení jejich vývozu. Následující měsíc sdělil československý chargé d'affaires u Svatého stolce Miroslav Niederle sekretáři Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Francescu Borgongini Ducovi, že československá strana považuje roční rentu pro Vilmore Batthyányho ve výši 100 000 Kč za vysokou, když bývalý pražský arcibiskup Pavel Huyn dostává ročně nepoměrně méně (12 000 francouzských franků). Ochota panovala nyní na obou stranách, Francesco Borgongini Duca byl přístupný zohlednit požadovanou částku jako výchozí návrh při oboustranném vyjednávání, Miloslav Niederle byl připraven kauzu – mocnou zbraň v ruce maďarské hierarchie proti Československu v zahraničí – urychleně likvidovat, ministerstvo zahraničí jako klíčový orgán však zůstávalo pasivní, a to i tehdy, když by mohla být československá ústupnost v této otázce kompenzována prosazením vůle československé vlády v jiných otázkách.⁹⁶

O tři měsíce později se nový československý vyslanec u Svatého stolce Václav Pallier setkal se svým maďarským protějškem Józsefem Somssichem. Ten si stěžoval, že Vilmosi Batthyányu nebylo dosud umožněno vyvézt své

94/ Podrobněji k osobnosti Achilla Rattiho, pozdějšího papeže Pia XI. například: Umberto dell'Orto: *Pio XI. Un papa interessante*, Milano 2008; Emma Fattorini: *Pio XI, Hitler e Mussolini. La solitudine di un papa*, Torino 2007; Emilio Gentile: *Contro Cesare. Cristianesimo e totalitarismo nell'epoca dei fascismi*, Milano 2010; Yves Chiron: *Pio XI. Il papa dei patti lateranensi e dell'opposizione ai totalitarismi*, Milano 2006; Carlo Puricelli: *Un „Papa Brianzolo“. Le radici culturali di Achille Ratti, Pio XI*, Milano 1991; Domenico Flavio Ronzoni: *Achille Ratti. Il prete alpinista che diventò papa*, Missaglia 2009; Giordano Stella: *Pio XI. Il papa dei concordati*, Milano 2009; Hubert Wolf: *Il Papa e il Diavolo. Il Vaticano e il Terzo Reich*, Roma 2008; Guido Zagheni: *La croce e il fascio. I cattolici italiani e la dittatura*, Milano 2006.

95/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle, 3. 3. 1922; AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 48, fascicolo 377.

96/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle, 29. 3. 1922, resp. Pallier, 3. 4. 1922.

soukromé věci ze Slovenska, třebaže již dva měsíce vlastní vývozní povolení. V této souvislosti jej maďarský diplomat upozornil, že ani bývalý nitranský, ani banskobystřický biskup dosud neobdrželi penzi, a požádal o její naléhavé urgování. Když se do celé kauzy vložilo maďarské vyslanectví u Svatého stolce a liknavost československé vlády hrozila eskalovat v diplomatickou roztržku, kontaktovalo v červenci 1922 ministerstvo zahraničních věcí prezidium ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska a požádalo jej o rychlou úpravu požadavků zmíněných biskupů.⁹⁷

Než však mohlo dojít k uspokojivému vyřešení celé nepříjemné situace, Vilmos Batthyány dne 25. listopadu 1923 ve městě Körmend na západě Maďarska zemřel, aniž se slíbené penze dočkal, a Farkas Radnai se jejího vyplácení v následujícím roce raději vzdal. Vzhledem k tomu, že Vilmos Batthyány po sobě nezanechal písemný testament, dělila se jeho pozůstalost mezi rodinu, diecézi a diecézní chudé. Ke konci roku 1925, s ohledem na neuzavřenou záležitost odškodnění biskupů, Batthyányho rodina nároky na jeho někdejší majetek nevznesla. Někdejší nitranský biskup tak zemřel, aniž by obdržel jakoukoliv část z penze, kterou mu československá vláda formálně přislíbila.⁹⁸

V československo-vatikánských jednáních také dosud zůstávala neuzavřena otázka obsazení řeckokatolických biskupství v Prešově a v Mukačevu, záležitost teologické fakulty v Bratislavě i problematika statků vratislavského biskupství na území Československa či otázka nového ohraničení československých diecézí, přičemž státní sekretář Pietro Gasparri vyjadřoval touhu po jejich brzkém vyřešení. Komplikované se jevíly zejména posledně zmíněné kauzy, kde si katolická církev žádala zvláštních výhod, nikoliv jen vládou prosazované náhrady za zabraný církevní majetek. Tento akt vnímali církevní představitelé jako formu konfiskace, jež církev poškozuje, a navrhovali postupovat jako v případě Polska, kde byly za účelem provádění pozemkové reformy zřízeny zvláštní komise a obsazeny zástupci jednotlivých diecézí.⁹⁹

Nově akreditovaný československý vyslanec Václav Pallier tak měl před sebou čtyři záležitosti, které nyní představovaly prioritu československo-vatikánských jednání. Jednalo se o pendentní záležitosti vlekoucí se téměř od navázání diplomatických styků s Vatikánem – nové ohraničení diecézí, uspořádání řeholních provincií, jmenování biskupů a úpravy teologického studia včetně otázky seminářů.¹⁰⁰

97/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Pallier, 2. 6. 1922, resp. fond Zastupitelský úřad – Vatikán, kart. č. 4, 7. 7. 1922, resp. 17. 6. 1922.

98/ AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 25, fascicolo 112; Marek Šmíd: Otázka finančního odškodnění nitranského biskupa Vilmore Batthyányho po jeho odchodu z ČSR v roce 1919, *Studia Historica Nitriensia* 22, č. 1 (2018), s. 236–237.

99/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle, 3. 3. 1922; A. Bertram F. Marmaggi, 12. 9. 1924, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 12, fascicolo 46, f. 208; F. Marmaggi A. Bertramovi, 6. 10. 1924, *ibid.*, ff. 211–212.

100/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Pallier, 3. 4. 1922.